

İslam Dünyasında Yetimhanelerin Durumu ve İyileştirilmesine Yönelik Çalışmalar

Takdim

İHH İnsani Yardım Vakfı olarak 20 yılı aşkın bir süredir yetim ve kimsesiz çocuklara yönelik gerçekleştirdiğimiz dönemsel ve kalıcı yardım çalışmalarımız esnasında bu çocuklar arasındaki en dezavantajlı ve en mahrum durumdaki grubun yetimhanelerde kalan çocuklar olduğunu gözlemledik. Bu gerçeklikten hareketle 2015 yılı Dünya Yetimler Günü'nde İslam dünyasındaki yetimhanelerin durumunu gündeme taşımak, yetimhane şartlarını, buralardaki çocukların maddi ve manevi durumlarını, karşılaştıkları problemleri kamuoyunun bilgisine sunarak son derece kötü koşullar altında ayakta kalma mücadelesi veren yetimhanelerin ve yetimhane anlayışının acil olarak ıslahına dair zorunluluğu ortaya koymak istedik.

Bu çalışmanın hazırlanma aşamasında genel olarak bu bölgelerde faaliyet gösteren yerel ve uluslararası kuruluşların raporlarından faydalandık. Ancak Müslüman yardım kuruluşlarının bölgelere dair insani ve sosyal araştırmalarının yetersiz olması, konunun gereği gibi ele alınmasını güçleştirmiştir. Öte yandan çatı bir kurum olan UNICEF'in raporlarının ise belirli bölgelere yoğunlaşmış olduğu, Müslümanların ağırlıkta bulunduğu bölgelerle ilgili kayda değer bilgiler sunmadığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmada yetimhanelerle ilgili bilgilerinin yer aldığı bölgeler, bu konuda bilgisine ulaşabildiklerimiz ve bölgeden edindiğimiz verilerden derlenmiştir.

Giriş

Yeryüzünün masum bireyleri çocuklar, dünyamızda çeşitli sebeplerle vukuu bulan krizlerin yol açtığı olumsuzluklardan en çok etkilenen kesimi teşkil etmektedir. Araştırma ve tahminler 7 milyarı aşan dünya nüfusunun 2,2 milyarının çocuk nüfusu olduğunu, bu nüfusun 153 ila 210 milyonunun ise yetim veya kimsesiz olduğunu ortaya koymaktadır. Bu rakamın dünyanın en kalabalık ülkelerinin nüfuslarına denk olduğu dikkate alınırsa karşı karşıya olduğumuz tablo zihinlerimizde çok daha kolay netleşecektir. Yine başka bir veriye göre ise dünyada 7 milyon çocuk kurumsal bakım altındadır.

1. Dünya Savaşı'ndan itibaren başlayan ulus devletleşme sürecinin özellikle Afrika ve Ortadoğu coğrafyasında bir nihayete eremeyişi, diğer coğrafyalarda azınlık sorunlarına neden oluşu, sonrasında Soğuk Savaş ve 11 Eylül süreçlerinin bilhassa bu bölgelerdeki istikrarsızlığı körüklemesi, özellikle İslam dünyasının toplum yapısını alt üst etmiş, milyonlarca ölümlerle birlikte insan kaynağını eritmiş ve gelecek nesilleri güvensiz yarınlara mahkûm hale getirmiştir. Bu süreçte yaşanan savaş ve çatışmalarda çocuklar biricik koruyucuları olan ebeveynlerini, ailelerini, akrabalarını kaybetmiş, bu durum onların aile/akraba korumasından mahrum kalmasına sebep olmuştur. İslam dünyasının en kıymetli sermayesi olan milyonlarca çocuk kimsesiz kalmış ve bu çocuklar Müslüman halkın özverisine, bu bölgelerde faaliyet gösteren yerel veya uluslararası Müslüman yardım kuruluşlarının ulaşabildikleri kadarının yardımına ya da kötü niyetli odakların eline bırakılmıştır. Ne yazık ki İslam dünyasındaki mevcut idareler, yarınları olan bu çocuklar için koruyucu önlemler alacakları yerde, kendi iktidarlarını sürdürme uğruna toplumlarının geleceği olan çocuklarını karanlık bir dünyanın insafına terk etmiştir.

Yetim ve kimsesiz çocuklar için hayati önemi olan yetimhanelerin Müslüman coğrafyadaki durumu da genel olarak son derece kötüdür. 20 yılı aşkın bir süredir dünyanın dört bir yanında insani yardım ve bilinçlendirme çalışmaları yapan İHH İnsani Yardım Vakfı, çeşitli vesilelerle gittiği bölgelerde ziyaret ettiği yetimhanelerin içinde bulunduğu kötü koşulları bizzat müşahade etmiş, yüklendiği sorumlulukla yetimler ve yetimhanelerin durumunun iyileştirilmesine yönelik projeler hayata geçirmiştir. Sürekli ve dönemsel yardımlarla yetimler ve yetim ailelerinin desteklenmesinin yanı sıra yetimhanelerle ilgili tadilat veya yeniden yapım projeleri gerçekleştiren İHH, son derece ciddi sıkıntıların yaşandığı bu alanda Müslüman dünyayı yaşanan sıkıntının boyutunun büyüklüğünden haberdar etmek ve bu konuda bir duyarlılık oluşturmak amacıyla bu yıl ki Dünya Yetimler Günü'nde yetimhanelerin durumunu ortaya koyan bu çalışmayı hazırlamıştır. Çalışma, İslam dünyasındaki yetim ve yetimhanelerin genel durumuna dikkat çekmenin yanı sıra yetimhanelerin sahip olması gereken özellikleri tespit ederek bu alanda yaşanan

problemlerin çözümü için teklifler sunmakta, yetimhanelerin çocukların geleceğine katkıda bulunabilecek ortamlar olması yönünde bir hedefi gözetmektedir. Çalışma, İslam dünyasındaki yetim ve kimsesiz çocukların genel durumuna dair ulaşılabilen sayısal veriler, yetimhanelere neden ihtiyaç duyulduğu, yetimhane kültürünün ülkelere göre şekilleniş süreci, İslam toplumlarındaki yetimhane uygulamaları ve İHH İnsani Yardım Vakfı'nın ülkelerdeki gözlemleri üzerinden şekillenmiştir.

A. Yetimlik ve Yetimlikle İlgili Genel Kavramlar

Yetim

Yetim, İslam fıkhnına göre babasını kaybetmiş ve henüz buluş çağına girmemiş kız veya erkek çocuktur.[1] “Yalnız olmak, tek başına kalmak” anlamındaki Arapça *yütm* kökünden türeyen bu kelime, çeşitli nesnelere tekliğini ifade etmektedir. Bir görüşe göre, babasını kaybeden çocuk tek başına kalma durumundan dolayı yetim olarak tanımlanmaktadır.[2] Arap dilinde annesini kaybeden çocuğu ifade etmek için *aciyy*, hem annesini hem babasını kaybeden çocuğu ifade etmek için de *latim* kelimeleri bulunmakla birlikte *yetim* kavramı tüm bu durumları ifade etmek üzere tercih edilebilmektedir.[3]

İslam toplumlarında babası hayatta olmayan çocuklar için kullanılan yetim (*orphan*) kavramı, Batı'da anne veya babasını yahut her iki ebeveynini kaybeden çocuklar için kullanılmaktadır.[4]

Öksüz

Öksüz, annesini kaybetmiş çocuklar için kullanılan bir kavramdır. Türkçede “bağ, ip” anlamına gelen “ök” kökünden türeyen *öksüz* kelimesi göbek bağı gibi bir anlam taşımakta, bu nedenle annesini kaybeden çocuğa öksüz denmektedir.[5] Yukarıda da belirtildiği üzere Arap dilinde öksüz çocukları ifade etmek için ayrıca “aciyy” kavramı da bulunmaktadır.

Korunmaya muhtaç çocuk

Anne veya babasını kaybeden öksüz ve yetim çocuklara ek olarak gerek ülkemizde gerekse dünyada anne veya babası hayatta olmasına rağmen desteğe ihtiyaç duyan çocuklar bulunmaktadır. Bu çocuklar anne veya babası belli olmayan, ebeveynlerinden biri veya her ikisi tarafından terk edilen, anne ya da babası tarafından ihmal edilip dilencilik, madde bağımlılığı, organ mafyası vb. tehlikelere karşı açık ve savunmasız bırakılan çocuklardır. Bu çocuklar, Türkiye’de Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından “korunmaya muhtaç çocuk” şeklinde tanımlanmaktadır.[6]

Hükmi yetimlik

Ebeveynden birinin kaybolması, çocuğu terk etmesi, boşanma sebebiyle çocuktan uzaklaşması gibi durumlar *hükmi yetimlik* olarak görülebilmektedir.[7] Bazı İslam ülkelerinde hükmi yetimlik olarak tanımlanan bu kavram günümüzün *korunmaya muhtaç çocuk* kavramı ile benzeşmektedir. Zira yetim veya öksüz olmadığı halde ebeveynlerinin korumasından mahrum kalan ve desteğe ihtiyaç duyan çok sayıda çocuk bulunmaktadır.

Yetimliğe Sebep Olan Nedenler ve Çocukların Karşılaştığı Tehlikeler

Çocukların kitleler halinde veya hızla kimsesiz kalmasına sebep olan başlıca etkenler savaş, işgal, çatışma, yoksulluk, doğal afet ve AIDS'tir. Aile korumasından mahrum kalan çocuklar ise insan kaçakçılığı, evlatlık verilme, çocuk askerliği, çocuk işçiliği, organ ve dilenci mafyaları, misyonerlik

faaliyetleri, suça karışma ve madde bağımlılığı gibi çok sayıda tehdit ve tehlikeyle karşı karşıya kalmaktadır.

Beşinci yılına giren Suriye'deki iç savaş sebebiyle 1 milyondan fazla Suriyeli çocuğun mülteci olarak komşu ülkelere sığındığı, ebeveynlerini kaybeden çocukların sayısının ise 600.000'i geçtiği tahmin edilmektedir. Yine Ortadoğu'da Irak ve Filistin, sıcak çatışma bölgeleri olmaları hasebiyle yüksek sayıda yetim nüfusu barındırmaktadır; sadece Irak'ta 5 milyon yetimin olduğu tahmin edilmektedir. Uzun yıllardır istikrarsız yapısıyla dikkat çeken ve mart ayında başlayan çatışmaların devam ettiği Yemen'de ise 600.000 yetimin bulunduğu bildirilmektedir.[8]

Dünya Bankası verilerine göre 7 milyarlık dünya nüfusunun 1,22 milyarının günlük gelirleri 1,25 doların altındadır.[9] Yoksulluk sebebiyle her gün 22.000 çocuğun hayatını kaybettiği[10] dünyamızda çalışmak üzere şehir veya ülke değiştiren çok sayıda ebeveyn, çocuklarını yetimhanelere bırakmaktadır.

"UNICEF'in açıkladığına göre dünya üzerinde 1 milyon çocuk acil olarak insani yardıma ihtiyacı duymaktadır."

UNICEF'in açıkladığına göre dünya üzerinde 1 milyon çocuk acil olarak insani yardıma ihtiyacı duymaktadır.[11] Dünyada AIDS sebebiyle yetim kalan çocukların sayısının ise 2015 yılında 25 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir. AIDS bu çocuklara genelde hamilelik, doğum ve emzirme döneminde anneden geçmektedir.[12] Her 15 saniyede bir çocuk AIDS sebebiyle anne veya babasını kaybetmektedir.[13]

Yine dünyada her yıl büyük bir kesimini kadın ve çocukların oluşturduğu 4 milyon kişi, buldukları ülke içinde veya dışında insan kaçakçılığı kapsamında yer değiştirmektedir.[14] İnsan kaçakçıları tarafından alıkonulan yetimler, fuhuş ticaretinin yanı sıra organ mafyası, evlatlık verilme, ucuz işçi olarak çalıştırılma gibi tehditlerle de karşı karşıyadır. Yetimlerin ruh sağlığı için son derece sakıncalı olan evlatlık verilme seçeneği, genellikle yasa dışı yollarla yürütülmektedir. Örneğin Amerikalı ailelerin evlat edindiği ülkelerin başında Etiyopya gelmektedir. 2003'te yılda 900 çocuk Etiyopya'dan evlat edinilirken bu rakam 2009'da 4.564'e yükselmiştir.[15]

Devlet veya devlet dışı aktörler tarafından asker olarak kullanılan 18 yaşın altındaki çocuklar "çocuk asker" olarak tanımlanmaktadır. UNICEF'in 2003'te yayımladığı bir rapora göre yaklaşık 20 ülkede 300.000 çocuk asker bulunmaktadır.[16] Çocuk askerlerin önemli bir kısmını ise yetim çocuklar oluşturmaktadır. Yetim çocuklar barınma ve yiyecek karşılığında veya bir gruba ait olma ihtiyacı sebebiyle kolaylıkla kandırılabilir. Çocuk asker olan yetimler, şiddet eylemlerine karışma, madde bağımlılığı, sakat kalma, toplumdan uzaklaşma gibi olumsuzluklara maruz kalırken bir çocuk olarak sahip olması gereken tüm haklardan da mahrum bırakılmaktadır.[17]

Yine Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) verilerine göre dünyada tam zamanlı çalışan 168 milyon, tam veya yarı zamanlı çalışan 264,5 milyon çocuk işçi bulunmaktadır.

Yetim ve kimsesiz çocukları bekleyen bir diğer tehdit de dilenci mafyaları tarafından çalıştırılmak, hatta bu amaç için sakat bırakılmaktır. Bunun dışında doğuştan engelli olan yetim ve kimsesiz çocuklar da dilenci mafyalarının ve diğer suç şebekelerinin hedefleri arasındadır.

Kriz ve kronik yoksulluk bölgelerindeki yetimlerin karşı karşıya kaldığı en önemli tehlikelerden biri de misyonerlik faaliyetleridir. Misyonerlik, Hristiyan dışı dünyayı, özellikle de İslam dünyasını hedef almış; başlangıcından beri belli bir amaç etrafında sürekli ve sistematik faaliyetlerle yürütülmüştür. Bu bağlamda misyonerler, muhtaç durumda olan toplum ve bireylere, dolayısıyla yetimlere, ilk olarak gıda, barınma, sağlık, eğitim gibi yardımlarla yaklaşmakta; akabinde muhtaçlarla kurdukları ilişki kapsamında misyonerlik hedeflerini yerine getirmektedirler. İhtiyaç yaklaşımından farklı bir diğer metot da yetimlerin kendi vatanlarından koparılarak Hristiyan ailelere evlatlık verilmeleri ve bu yolla Hristiyanlaştırılmalarıdır.

Dünya Yetim Sayısı[18]

	AIDS nedeniyle yetim kalan çocuk sayısı (2013 tahmini)	Yetim çocuk sayısı (2013 tahmini)
Sahra Altı Afrika	15.200.000	52.000.000
Doğu ve Güney Afrika	10.700.000	26.000.000
Batı ve Orta Afrika	4.500.000	26.000.000
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	91.000	6.300.000
Güney Asya	590.000	39.000.000
Doğu Asya ve Pasifik	800.000	23.000.000
Latin Amerika ve Karayipler	720.000	8.400.000
Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri/Bağımsız Devletler Topluluğu	220.000	7.700.000
En az gelişmiş ülkeler	7.600.000	39.000.000
Dünya*	17.700.00	140.000.000

* UNICEF'in bu tabloda kullandığı bölgesel kategorizasyonda bazı ülkeler birden fazla bölgeye dâhil edilmiştir. Örneğin Cibuti'ye dair veriler, hem Sahra Altı Afrika hem Ortadoğu ve Kuzey Afrika hem de En Az Gelişmiş Ülkeler arasında verilmiştir. Bu nedenle bir sütunda belirtilen veriler toplandığında elde edilen rakam değil, tablonun son sütununda belirtilen toplam, dünyadaki yetim sayısını göstermektedir.

En Fazla Yetim Nüfusu Barındıran 10 Ülke[19]		
	Ülke	Yetim sayısı
1	Hindistan	31.000.000
2	Çin	20.600.000
3	Nijerya	12.000.000
4	Bangladeş	4.800.000
5	Etiyopya	4.800.000
6	Endonezya	4.700.000
7	Kongo	4.200.000
8	Pakistan	4.200.000
9	Brezilya	3.700.000
10	Güney Afrika	3.400.000

Bu tabloda yer alan ülkelerdeki yetim sayıları ile ilgili olarak bağımsız kaynaklar daha farklı rakamlar vermektedir. Söz konusu ülkelerde çalışma yapan kuruluşlar, bu ülkelerde gerek sağlıklı bir sayım yapılamaması gerek gelir seviyelerinin düşük oluşu gerekse AIDS gibi hastalıklara bağlı sebeplerle yetim

sayılarının çok daha fazla olduğunu bildirmektedir.

Ülke Çocuk Nüfusunun Önemli Bir Kısmı Yetim Olan İlk 10 Ülke^[20]			
	Ülke	Yetim sayısı	Yetimlerin çocuk nüfusu içindeki oranı (%)
1	Zimbabve	1.400.000	22,67
2	Lesoto	200.000	20,99
3	Zambiya	1.300.000	20,73
4	Mozambik	2.100.000	19,25
5	Svaziland	100.000	18,73
6	Güney Afrika	3.400.000	18,49
7	Ekvator Ginesi	45.000	18,22
8	Orta Afrika Cumhuriyeti	370.000	17,31
9	Liberya	340.000	16,86
10	Angola	1.500.000	16,63

Bu tabloda yer alan ülkeler dışında Güney Afrika Cumhuriyeti'ne komşu Botswana ve Namibya'da da AIDS'e bağlı yetimliğin yüksek oranlarda olduğu bölgede çalışma yapan farklı kurumlar tarafından ifade edilmektedir. Ayrıca yerel kaynaklara göre Uganda'da 2,5 milyon yetim bulunduğu, bu çocukların 1,2 milyonun AIDS'e bağlı sebeplerle yetim kaldığı bildirilmektedir.

B. Yetimhaneler

Yetimhane uygulaması tarihte ilk olarak Sümerlere ve eski Çin'e kadar dayanmaktadır. Romalılar döneminde de kimsesiz çocukları ortadan kaldırmaya kadar giden uygulamalara son verilmesiyle birlikte çocukların kurumsal olarak korunması süreci başlamıştır.^[21]

16 ve 17. yüzyıllarda Avrupa'da aileleri tarafından terk edilen çocukların bakımı kiliselerce üstlenilmiş fakat yetim sayısının giderek artmasıyla kent yetimhaneleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Avrupa'da ilk yetimhane 1572'de Almanya'da kurulmuştur. Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi sürecinde ise, köyden kente göçle birlikte, işçi sınıfının ortaya çıkmasıyla korunmaya muhtaç çocukların sayısında hızlı bir artış yaşanmıştır. Kentleşmeyle birlikte çocuklarda suç oranlarının artması sonucunda da 19. yüzyılda ıslah evleri kavramı gündeme gelmiştir. Kimsesiz çocuklarla ilgili kurumsallaşma ise 1830'lardan itibaren başlamıştır. 1850'de New York'ta 27 özel yetimhane olduğu tespit edilmiştir. 1910 yılına gelindiğinde 150.000 civarında çocuğun kaldığı toplam 1.151 yetimhane olduğu kaydedilmiştir. 60 milyon insanın hayatına mal olan 2. Dünya Savaşı sonrasında yetim ve kimsesiz çocukların barındırılması için yapılandırılan modern anlamdaki yetimhane süreci, İslam dünyasının da gündemine girmiştir.

Yetim, İslam'ın ve onun peygamberinin ümmetine en önemli emanetlerinden biridir. Ancak İslam tarihinde günümüzdeki manada bir yetimhane kültürü bulunmamaktadır. Kur'an-ı Kerim'de 23 yerde yetimin himayesi ve haklarının korunmasıyla ilgili uyarılar, ihtarlar ve müjdelere, Peygamberimizin (sav) yetimlerle ilgili hassasiyetine dair bilgiler, İslam toplumlarında modern anlamdaki yetimhane anlayışına ihtiyaç

bırakmamıştır. Zira İslam'ın ilk yıllarında Mescid-i Nebevi'nin hemen yanına bina edilen suffalarda kimsesiz ve yetimlerin himaye edildiği, ilim tahsillerinin bizzat Peygamberimizce takip edildiği ve yeni Müslüman olan halkın dinî eğitiminde suffa ashabının büyük öneme sahip olduğu bilinmektedir.

"İslam'ın ilk yıllarında Mescid-i Nebevi'nin hemen yanına bina edilen suffalarda kimsesiz ve yetimlerin himaye edildiği, ilim tahsillerinin bizzat Peygamberimizce takip edildiği bilinmektedir."

Genel manasıyla yetimlerin barınmasıyla sınırlı bir işlevi olan yetimhaneler, yetim çocukların akrabaları tarafından himaye edildiği Müslüman Arap ülkelerinde yaygın değilken, diğer Müslüman ülkelerde sömürgeler veya sekülerleşme sonucu yaygınlaşmıştır.

Yetimhanelerin geçmişi ile ilgili Türk coğrafyasında ulaşılabilen en eski uygulama Moğol istilasından 50 yıl sonra İlhanlılar tarafından inşa edilen külliyele eklene kimsesiz çocuklara eğitim ve barınma imkânı sağlayan medrese usulü mekânlar olarak kayıtlara geçmiştir.^[22] İlhanlılar 13. yüzyılda Tebriz civarında vakıflar kurarak gelirlerini muhtaçlar ve yetimler için kurulan kurumlara tahsis etmiştir. Selçuklular zamanında vakıf sisteminin muhtaç çocuklarla ilgili çalışmaları daha da artmıştır. Çocuklara mesleki eğitim verilmesinde, Selçuklular dönemi Anadolu'sunda yaşayan Müslüman halkın çeşitli meslek dallarında yetişmelerini sağlayan esnaf dayanışma teşkilatı olan ahi ve lonca teşkilatları çok büyük rol oynamıştır.^[23]

Osmanlı Devleti'nde de geniş aile yapısı ve komşuluk bağları yoksullar, ihtiyaç sahipleri ve yetimleri himayede 1. Dünya Savaşı'na kadar etkin olmuştur. Osmanlı'nın son dönemlerinde ise çocuk ıslahhaneleri ve yetim çocukların gönderildiği sanayi mektepleri kurulmuştur.^[24] Bu ıslahhanelerde Müslüman-Hristiyan ayrımı yapılmadan yetim ve öksüz çocuklara okuma yazma, meslek ve sanat eğitimleri verilmiştir. 1863 yılı başlarında Tuna Valisi Mithat Paşa tarafından Niş eyaletinde açılan ıslahhaneler, çocukların hem himaye edildiği hem de mesleki eğitim aldığı okullar olarak işlev görmüştür. II. Abdülhamid tarafından bu mekteplerin diğer illerde de açılması teşvik edilmiş ve bu ıslahhaneler için bir kanunname hazırlanmıştır. 1903'te İstanbul'da Müslüman yetimlerin ve kimsesiz çocukların korunup barınması için "Darülhayr-i Ali" kurulmuştur. Yine 1865'te ilk parasız özel okul olarak kurulan Darüşşafaka'nın kuruluş amacı, öncelikli olarak yetim ve kimsesiz çocuklara dinî eğitim verilmesi, okuma yazma öğretilmesi ve esnafalara çirak yetiştirilmesi olarak açıklanmıştır. 1912-1913 Balkan Savaşları sonrasında yetim çocukların sayısı çok arttığından Osmanlı topraklarındaki bütün sanayi mekteplerine kimsesiz ve korumasız kalan bu çocuklar yerleştirilmiştir. Fakat savaşın şiddetinin artması ile birlikte "darüleytam" yani yetimhane yapılanmasına gidilmek zorunda kalınmıştır. Darüleytamlara alınan çocuklar sağlık kontrollerinden sonra kabiliyetli oldukları alanlarda eğitime yönlendirilmiştir. Ne var ki İstanbul'un işgali sonrası İtilaf Devletleri'nin darüleytama ait binalara el koyması üzerine binlerce çocuk açığa kalmış, bazıları boş saray veya okullara yerleştirilmiş, yetenekli olanlar Darüşşafaka'ya alınmış ve darüleytamlar bu süreçte kaldırılmıştır.^[25]

1917 yılına gelindiğinde şehit çocuklarına sahip çıkma amacıyla Himaye-i Etfal Derneği kurulmuştur. Derneğin adı 1921'de Himaye-i Etfal Cemiyeti olarak değiştirilmiştir. 1981'de derneklikten devlet kurumuna dönüşen bu yapı, 2011'de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na devredilmiştir. Kurum günümüzde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü olarak faaliyet göstermeye devam etmektedir.^[26]

"Yetimhaneler, kuruluş süreçleri ve bölgeden bölgeye değişen koşulları sebebiyle çocuklar için en yüksek faydayı sağlayacak özelliklerde planlanmaları gereken yapılardır."

Yetimhaneler, kuruluş süreçleri ve bölgeden bölgeye değişen koşullarına rağmen yetim ve kimsesiz çocuklara sahip çıkıp destek olmak ortak amacıyla kurulduklarından çocuklar için en yüksek faydayı sağlayacak özelliklerde planlanmaları gereken yapılardır. Ancak günümüzdeki uygulamalar da dâhil, kuruluş amacı yetim ve kimsesiz çocukları güvenli bir ortamda hayata hazırlamak olan yetimhaneler ne yazık ki çoğu ülkede çocukların hem manen hem madden tükenip kaybolduğu yerler haline gelmiştir. Oysaki yetimhaneler toplumda bir yakını yanında kalması mümkün olmayan, bedensel ve zihinsel gelişimi tehdit altında olan veya eğitimi için gerekli mali desteğe sahip olmayan, manevi olarak yeterli ihtimami göremeyen çocukların barınabilecekleri yapılar olmalıdır. Buralar çocuklar için sadece yatakhane veya barınma ihtiyaçlarını giderecekleri mekânlar olmaktan ziyade, maddi ve manevi eğitimlerini sağlayan ve onları aile şefkati ile hayata hazırlayan güvenli ortamlar olarak hizmet vermelidir.

Yetimhanelerde barınan çocukların genelde aşağıdaki durumlardan dolayı buralarda ikamet ettiği tespit

edilmiştir:

- Anne ve babası hayatta olmayan çocuklar
- Eğitim ve maddi/manevi diğer ihtiyaçları ekonomik yetersizlikler sebebiyle anne veya akrabaları tarafından karşılanamayan çocuklar
- Anne veya baba tarafından ihmal edilmiş; fuhuş, dilencilik, alkol veya uyuşturucu madde kullanma gibi türlü tehlike ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız kalma ihtimali olan çocuklar
- Akraba ortamının hamilik işlevini yerine getiremediği durumdaki yetim çocuklar
- Eğitim olanağına anne veya akrabalarının yanında bölgesel imkânsızlıklardan dolayı ulaşamayacak durumda olan yetim çocuklar

Farklı mahrumiyetler ve ebeveynlerin kaybı veya ihmali sonucu yolları kesişen çocukların mekânı olan yetimhaneler, onların hayat gayelerini, yaratılış amaçlarını, yaşam sevinçlerini buldukları mekânlar olarak hizmet vermelidir. Mazlumların sahibi bir dinin mensupları olarak bütün Müslümanlara, Müslüman sivil toplum kuruluşlarına ve İslam İşbirliği Teşkilatı'na (İİT) ümmetin geleceği olan çocukların barındığı yetimhanelerle ilgili iyileştirmeler yapma konusunda büyük sorumluluk düşmektedir.

C. İslam Dünyasında Yetimhaneler

Dini, mezhebi, dili, ırkı ne olursa olsun bütün mazlumlar Müslümanların adaletine mazhurdur. Adaleti tesisle emrolunmuş biz Müslümanlar -Peygamberimize (sav) Rabbimizin tesellisi olan "O seni yetim bulup barındırmadı mı?"^[27] ayetinin bir tecellisi olarak ulaşabildiğimiz bütün coğrafyalarda yetim, öksüz ve terk edilmiş çocuklara destek olmak, problemlerine çözüm bulmakla yükümlüyüz. Bu anlayıştan hareketle İHH olarak bizler, mazlum ve mağdur coğrafyalardaki faaliyetlerimiz esnasında yetim ve kimsesiz çocukların maruz kaldığı tehlikelere bizzat tanıklık etmenin verdiği sorumlulukla bu tehlikelere karşı alınması gereken önlemleri araştırma ve bunları hayata geçirme amacıyla çeşitli yardım destek çalışmaları gerçekleştirmekteyiz. Bölgelerde ziyaret ettiğimiz yetimhanelerin mevcut durumlarını yakinen gördükten sonra aile yanında bakımı mümkün olmayan çocuklar için yeni yetimhanelerin kurulması ve mevcutların islahı konusunun bu alandaki en temel meselelerden olduğu kanaatindeyiz.

İİT'ye üye 57 İslam ülkesinde, farklılaşan yetimhane uygulamalarında ortak sıkıntının, yetimhanelerin problemleri ortamları olduğu gözlenmiştir. Arap dünyasında yetimhane anlayışı, yukarıda da belirtildiği gibi çocuklara akrabaları tarafından sahip çıkılmasından dolayı yaygın değildir. Ancak bitmeyen savaşlar ve artan şiddet sebebiyle ailelerin, akrabaların tümüyle ortadan kalkması sonucu kimsesiz ve sahipsiz çocuk sayısı hızla artmaktadır. Dünyanın en kalabalık Müslüman nüfusunu barındıran Asya kıtasında ise sömürge ve sonrasını kapsayan dönemin getirdiği problemler ve fakirlik sebebiyle sokak çocukları ve yetimhanelerin sayısı oldukça fazladır. Bu bölgede genel olarak çocukların çok fazla istismara maruz kaldığı herkesin bildiği ama hiçbir tedbir almadığı acı bir gerçektir. Afrika, Güneydoğu Asya ve Latin Amerika gibi fakirlik, açlık, organ ve fuhuş mafyaları, iç savaşlar ve misyoner örgütlerin tehdidi altında olan bölgelerdeki çocukların kendi aileleri içinde bile korumasız ve sayılan tehditlerle iç içe yaşamaları sebebiyle bu gibi özel sosyal gerçekliklere sahip olan yerlerde her bakımdan özenle kurulmuş yetimhanelerin açılması hayati önem arz etmektedir. Yine Soğuk Savaş dönemi sonrasında korkunç savaşlara sahne olan Balkan ülkelerinde de dağılan ve yıkılan aileler misyonerlik çalışmalarının hedefi haline gelmiştir.

"İHH olarak çalışma yaptığımız coğrafyalarda yetimhane uygulamalarıyla ilgili gerçekleştirdiğimiz tetkik ve gözlemler, yaşanan sorunların çözümü meselesinin STK'ların potansiyelini ve gücünü aşan büyüklükte olduğunu göstermektedir."

Tüm bu coğrafyalarda savaşla, ekonomik veya kültürel değişimle birlikte zamanla küçülen ve akraba desteğinden yoksun kalan ailelerin çocuklarına bakacak durumlarının olmayışı da bu çocukların devlet tarafından korunmasını gündeme getirmiştir. Böylece korunması gereken çocuklar olgusu, ülkelerin siyasal, sosyal ve ekonomik yeterliliklerinin bir yansıması olarak büyüyen bir problem haline gelmiştir.^[28] İHH olarak çalışma yaptığımız coğrafyalarda yetimhane uygulamalarıyla ilgili gerçekleştirdiğimiz tetkik ve gözlemler, İslam coğrafyasındaki yetimhane şartları ve uygulamalarında yaşanan sorunların çözümüne meselesinin STK'ların potansiyelini ve gücünü aşan büyüklükte olduğunu göstermektedir. Yetersiz olmakla birlikte son yıllarda bazı devletlerin mevcut yetimhane uygulamalarının olumsuz sonuçlarını bertaraf etmek için başlangıç sayılabilecek adımlar atması ise gözlemlendiğimiz olumlu bir gelişmedir.

Bugün İslam coğrafyası genelinde yetimhane uygulamasının öncelikle İslami kaygı ve hassasiyetlerle pek uyumlu olmadığı, çoğu savaş ve fakirlik içerisinde olan bu coğrafyalardaki sahipsiz çocukların büyük bölümünün devlet korumasından yoksun olduğu, devlet yetimhanelerinin sahipsizliğinin içler acısı bir durum sergilediği görülmektedir. Bu minvalde araştırmalarımızda ulaşabildiğimiz bilgilere, bölgelerdeki yerel STK ve gönüllülerimizle yaptığımız görüşmelerimize göre, bazı ülkelerdeki yetimhane uygulamalarına yer vererek İslam dünyasındaki yetimhanelerle ilgili genel tabloyu dikkatlere sunmak isteriz.

Balkanlar Örneği

Arnavutluk

Arnavutluk Cumhuriyeti'nin kanunlarına göre 0-25 yaş arasında olup aşağıdaki kriterlere uyanlar yetim sayılmaktadır. Buna göre; evlilik dışı doğan, anne veya babası vefat etmiş olan, mahkeme kararıyla ebeveynlik hakkı iptal edilmiş veya bir ebeveyninin hakkı iptal edilip diğer ebeveyni hayatta olmayanlar, ebeveynleri tarafından terk edilmiş olup ebeveynleri bilinmeyenler yetim statüsündedir. Devlet yetimhanelerinde sosyal ve ekonomik sebeplerden dolayı kalan bu kişiler için "sosyal yetim" ifadesi kullanılmaktadır.

Arnavutluk'ta devlete ait yetimhaneler dışında SOS ve ARSIS gibi özel yetimhaneler ve farklı vakıflar da ortaokulu bitiren yetimleri liseye devam etmeleri için kendi bünyelerindeki yetimhanelere almaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: Teresa Kardeşler Yetimhaneleri, Dünya İçin Umut Yetimhanesi, Kartalın Kanatları Yetimhanesi. Arnavutluk'ta devlet yetim ailelerine yetim maaşı olarak adlandırılabilir bir sosyal destek de sağlamaktadır.

Ülkede yaklaşık 10 yetimhane olduğu belirtilmektedir.[29] Aralarında devlet yetimhaneleri, yerel kuruluşların yetimhaneleri ve misyonerler tarafından finanse edilenlerin de bulunduğu bu yetimhanelerin hepsi Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlıdır. Devlet yetimhanelerinde çocuklar 18 yaşına kadar kalabilmektedir. 12 yaş altı kız ve erkek çocuklar aynı binada, 12 yaşından büyükler ise aynı bina içerisinde farklı dairelerde kalmaktadır. Devlet fonları, vakıflar ve yardımsever kişiler ülkedeki yetimhanelerin finans kaynaklarıdır. Arnavutluk'ta yetim statüsündeki çocuk ve gençlere bazı kolaylıklar sağlanmaktadır. Yetimhanelerde ikamet eden lise ve üniversite öğrencilerine burs ve giyecek yardımı, lise ve üniversiteyi bitirmiş ancak işsiz olanlara barınma ve yemek yardımları, işsiz olan yetimlere sağlık hizmetleri ve ilaç yardımları, devlete ait ulaşım araçlarında ücretsiz seyahat imkânı sağlanmaktadır. Yetimhanelerde kalanlar sportif aktivitelerden ve kültürel hizmetlerden de %50 indirimli faydalanabilmektedir. Yetimler barınmada ve iş bulmada önceliklidirler.

Kafkasya Örneği

Azerbaycan

Azerbaycan'da yaklaşık 20.000 çocuğun aile korumasından mahrum olduğu, bu çocukların bazılarının yetimhanelerde bazılarının da sokaklarda yaşadığı ifade edilmektedir. Ailesi hayatta olup ekonomik ve sosyal koşullar veya ailelerin kötü muameleleri sonucu sahipsiz kalan çocuklar devlet tarafından "sosyal yetim" şeklinde tanımlanmaktadır. Azerbaycan'daki devlet yetimhanelerinin genel olarak başkent dışında bulunduğu ve şartlarının oldukça kötü olduğu ifade edilmektedir.[30] Azerbaycan'ın Ermenistan ile olan Karabağ problemi de ülkedeki çocuk nüfusun geleceği için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Bu problemin doğurduğu güvensiz ortam, çocukları ekonomik istikrarın olmadığı bu ülkede belirsiz bir geleceğe ve hayati risklere sürüklemektedir. Ekonomik şartların elverişsizliği Azerbaycan'daki sosyal yaşamı olumsuz etkilediğinden bu koşullar altındaki çocuklar eğitimlerinin daha çok başındayken okulu bırakarak çalışmaya başlamaktadır.[31] Son yıllarda ülkede çocuklarla ilgili sosyal hizmetlerde birtakım değişikliklerin zarureti anlaşılmış ve konuyla ilgili düzenlemelere gidilmiştir. Çocukların aile ortamına yakın koşullarda barındırılması ülkede yeni uygulamaya konulan politikalar arasındadır. 2008 yılında Azerbaycan'da 55 devlet yetimhanesi olduğu, 2013 ile birlikte bu rakamın 42'ye gerilediği ifade edilmektedir. Çocukların gündüz bakım evleri veya eğitim merkezleri gibi kuruluşlarda daha farklı uygulamalarla takip edilmeleri

hedeflenmiş, kayıtlı olmayan çocuklara kimlik sağlanmıştır.[32]

Orta Asya Örneği

Kazakistan

"Yetimhanelerde yaşanan sorunları kabul eden Kazakistan hükümeti, Sosyal Koruma Reformu adı altında bazı iyileştirmelere gitmeye başlamıştır."

2011'de yapılan bir araştırmaya göre 4,5 milyon çocuk nüfusu olan ülkede 76.000'den fazla çocuk, devlete ait yaklaşık 710 civarındaki yetimhanede kalmaktadır.[33]

Kazakistan'da çocukların yetimhanelere verilmesi toplum açısından da benimsenmiş olup aile, karşılaştığı herhangi bir maddi zorluk karşısında bu kurumlara başvurabilmektedir. Buna göre yılda 2.000 çocuk, aileleri olduğu halde kurumlara gönderilmektedir. Aileleri tarafından bu kurumlara bırakılan çocukların çokluğu Kazakistan'da da "sosyal yetim" kavramını gündeme getirmiştir. Yetimhanelerle ilgili çalışma ve süreçlerden Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, İşçi ve Sosyal Koruma Bakanlığı olmak üzere üç bakanlık sorumludur.[34]

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin sosyal ve kültürel etkisinin hâlâ sürdüğü bu bölgelerde yetimhanelerde eski Sovyet sistemi uygulamalarının devam ettiği görülmektedir. Kazakistan'daki yetimhaneler çocuklar için çok güvenli ortamlar sağlayamamaktadır. Burada da diğer yetimhane uygulamalarında olduğu gibi çocuklar 18 yaşından sonra yetimhaneden ayrılmak zorundadır. Bunun yanında bölgede yetim çocukların akrabaları tarafından sahiplenilmesi geleneği devam etmektedir. Bu şekilde 28.113 çocuğun akrabaları tarafından sahiplenildiği bildirilmiştir. 2008 yılındaki bir veriye göre ise 2.500 çocuk koruyucu aile yanında barınmaktadır. Kazakistan'da koruyucu aileler devlet tarafından desteklenmektedir.[35]

Yetimhanelerde yaşanan sorunları kabul eden Kazakistan hükümeti de Sosyal Koruma Reformu adı altında bazı iyileştirmelere gitmeye başlamıştır. 2011'de 210 yetiştirme kurumu Çocuk Koruma Reformu çerçevesinde bir düzenlemeden geçirilmiştir. Ülkede 2008 yılında çıkarılan bir yasa ile "aile destek merkezleri" uygulaması getirilmiştir. Fakat bu uygulama da mevcut krizleri bertaraf etmede henüz istenen başarıyı sağlayamamıştır. Yine son yıllarda devlet yetimhanelerinin şartlarının iyileştirilmesi ve çocukların maruz kaldığı şiddete engel olma amaçlı adımlar atılmış, fakat bunlar çok sınırlı bir kesimde uygulanmış, genele yayılamamış, uygulamayla ilgili gerekli denetimler yapılamamıştır.[36]

Kırgızistan

Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri arasında ekonomik durumu en kötü olanlardan biri Kırgızistan'dır. 2012'ye kadar ülkede siyasi istikrarsızlık devam etmiş, neredeyse insanların %25'i iş bulmak için başka ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. 2012'deki verilere göre ülkede çocukların %85'i okul öncesi eğitimden mahrumdur.[37]

Yine Kırgızistan'da alkolün sebep olduğu aile içi şiddet, zorla evlendirilme gibi faktörler, çocukları birçok olumsuz durumun kurbanı haline getirmektedir. Ülkede insan tacirlerinin ve fuhuş sektörünün eline düşen çocuk sayısı net olarak bilinmemektedir.[38]

"UNICEF'in 2012'de tamamlanmış olduğu bölgedeki araştırmalarında, Kırgızistan'da 10.908 çocuğun kaldığı 84'ü devlet yetimhanesi 33'ü özel toplam 117 yetimhane tespit edilmiş olup her bir yetimhanede ortalama 355 çocuğun ikamet ettiği belirtilmektedir."

Kırgızistan'da yetimhanelere gelen çocuk sayısının 2005-2010 yılları arasında bu kurumlardan ayrılanların

sayısından daha fazla olduğu kaydedilmiştir. Yetimhaneler, devlet tarafından, yerel yönetimler veya özel kurumlar tarafından idare edilmektedir. UNICEF'in 2012'de tamamlamış olduğu bölgedeki araştırmalarında, ülkede 10.908 çocuğun kaldığı 84'ü devlet yetimhanesi 33'ü özel toplam 117 yetimhane tespit edilmiş olup her bir yetimhanede ortalama 355 çocuğun ikamet ettiği belirtilmektedir. Eğitim Bakanlığı'na bağlı 24 kurumda 3.731 çocuk bulunmaktadır. 2.477 engelli çocuk ise yine aynı bakanlık altında faaliyet gösteren diğer 15 kurumda barınmaktadır.[39] Yetimhanelerdeki çocukların %6'sı kimsesiz olmaları, %22'si ebeveynlerden birinin vefat etmiş olması, %21'i maddi imkânsızlıklar, %14'ü ise boşanma sebebiyle buralarda kalmaktadır.[40] Kırgız ailelerin başka il veya ülkelere çalışmak üzere gittiklerinde çocuklarını bu kurumlardan birine bırakıyor olmaları da dikkat çekici bilgiler arasındadır.[41] UNICEF raporuna göre ülkede 18 yaşını doldurup yetimhaneden ayrılan çocukların büyük çoğunluğunun fiziksel ve psikolojik sıkıntıların, suistimallerin kurbanı olduğu ve %65'inin hapisle sonuçlanan suçlar işlediği tespit etmiştir.[42]

Devlet yetimhaneleri genellikle kendi müfredatını tüm yetimhanelerinde uygularken, özel yetimhaneler çocukları eğitim kalitesi yüksek okullara göndererek onların hem eğitim başarılarına hem de sosyal gelişimlerine yardımcı olmaktadır.[43] Fakat burada misyoner kuruluşların gerçekleştirdiği yoğun çalışmalar, çocuklar için güvenli ortamlar sağlanması adı altında, Müslüman nüfus açısından ayrı bir tehlike arz etmektedir. 2008 yılı itibarıyla 5,2 milyon nüfusu olan Kırgızistan'da, nüfusun %80'ini oluşturan 4.160.000 Müslüman'dan 250.000'inin yoğun misyonerlik çalışmaları sonucu dinini değiştirmiş olabileceği belirtilmektedir. 2009 Ocak ayı raporlarına göre ülkede 364 Hristiyan örgüt faaliyet göstermektedir.[44]

Afganistan

Afganistan, İslam coğrafyasının en kalabalık çocuk nüfusuna sahip ülkelerinden biridir. Bununla birlikte yıllardır süren savaş ve işgaller, iç çatışmalar, istikrarsız devlet düzeni, çocukları tasavvur edilemez şartlarda yaşamaya mahkûm etmiştir. Bu olumsuzluklar üzerine bina edilmiş bir düzende ise çocukların maruz kaldığı ihlaller her geçen gün daha da şiddetlenmektedir. Uzun yıllardır savaşın bitmediği Afganistan'da çocuk askerler, çocuk intihar bombacıları vb. vahim gelişmeler bu olumsuzluklar içindeki kaygı verici yerini almıştır. Ülkede savaştan dolayı engelli hale gelen çocukların oranı %6 civarındadır.[45]

Afganistan'da devlete ait 30, yerel yardım kuruluşları ve misyoner kuruluşlara ait 50 yetimhane bulunmaktadır. Yerel ve misyoner yardım kuruluşlarının kontrolündeki yetimhaneler devlet tarafından dönem dönem denetlenmektedir. Yetimhaneler kız ve erkek yetimhaneleri olarak genelde ayrı tahsis edilmiş olmakla birlikte, bazı yetimhanelerde kızlar ve erkekler altıncı sınıfa kadar aynı ortamda bulunabilmektedir. Fakat buralarda da kız çocuklar gece yetimhanede kalmayarak evlerine dönmektedir. Yetimhanelerin genel durumu asgari koşulları sağlamaktan uzaktır. Bazı yetimhanelerin yaşanabilirliğinden söz etmek dahi zordur. Yetimhane binalarının çoğu kiralanmış müstakil villa tipi evlerdir. Yetimhanelerde koğu sistemi mevcuttur. Devlet yetimhanelerine çocukların kabulü resmî olarak süt çocukluğu döneminden 18 yaşına kadardır ancak pratikte bu uygulama 6-18 yaş arası olarak değişmektedir. Bir arada kalan çocukların yaş aralığının çok geniş olması, çocukların günlük yaşantılarını daha da zorlaştırmaktadır. Yetimhanelerde uygulanan genel bir eğitim müfredatı yoktur, ancak bazı yetimhanelerde idarecilerin inisiyatifleriyle çocuklara yönelik faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Buralarda kalan çocuklara Afganistan Eğitim Bakanlığı'nın müfredatına göre eğitim verilmektedir.

Afganistan'daki üniversitelerde sosyal hizmetler alanında eğitim veren bölümler bulunmamaktadır. Yetimlere yönelik sosyal yardımlar ise sadece devletin resmî memuru olup görev başındayken vefat edenlerin çocuklarını kapsamaktadır. Devlet bu çocuklara aylık belli bir miktar maaş bağlamaktadır.

Güney Asya Örneği

Bangladeş

Bangladeş'te 60 milyon çocuk olduğu tahmin edilmektedir. Ülkede 5-14 yaş arası 5 milyon çocuğun çocuk işçi olarak çalıştırıldığı, 4,8 milyon çocuğun ise yetim veya kimsesiz olduğu, 500.000 çocuğun da sokaklarda yaşadığı bildirilmektedir. Fakirlik ve bunun sonucu olan yetersiz beslenme, doğal afetler, temiz suya erişim imkânlarının kısıtlı oluşu, çocukların nüfus kayıtlarının olmaması sebebiyle devlet yardımlarına ulaşamayışları ve temel ihtiyaçlarını karşılayamamaları; çocuk ve insan tacirleri ile uyuşturucu ve organize

suç çeteleri için çok kolay ulaşılabilir hedefler olmaları, hem Bangladeşli hem de ülkede gayriinsani şartlarda yaşam mücadelesi veren Arakanlı mülteci çocukların karşı karşıya kaldığı en önemli problemlerdir. Ülkede eğitim ücretsiz olmasına rağmen çocuklar yukarıda sayılan sıkıntılardan dolayı eğitim imkânlarına ulaşmamaktadır.[46]

"Bangladeş'te Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde hizmet veren 43'ü erkek, 41'i kız ve 1'i de karma olmak üzere toplam 10.300 çocuk kapasiteli 85 yetimhane bulunmaktadır."

Bangladeş'te Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde hizmet veren 43'ü erkek, 41'i kız ve 1'i de karma olmak üzere toplam 10.300 çocuk kapasiteli 85 yetimhane bulunmaktadır. Ülkede yetimhanelerin modernizasyonu konusunun gündemde olduğu ve yeni süreçte bakanlığa bağlı faaliyet yürüten devlet yetimhanelerinin "Devlet Çocuk Evi/State Children Home" olarak adlandırılmaya başlandığı belirtilmektedir. Buralarda çocukların ev ortamlarına benzer yerlerde kalmaları hedeflenmektedir. Bu program kapsamında 51.342 çocuğun rehabilite edildiği edinilen bilgiler arasındadır.[47] Çocuklara bu kurumlarda gıda, barınma, eğitim, dinî ve ahlaki eğitimler, spor aktiviteleri ve eğlence faaliyetleri, sağlık ihtiyaçları, rehabilitasyon ve mesleki eğitim gibi olanaklar sağlandığı belirtilmektedir. Çocuklar 18 yaşına kadar bu kurumlarda kalabilmektedir. Ancak yetimhanelerden ayrılmaları ile birlikte barınma, gıda, kıyafet ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılamada, üniversite eğitimi alma ve iş bulmada bir ciddi sıkıntılar yaşamaktadırlar. Devletin yetim ve kimsesiz çocuklarla ilgili bir programı olsa da Bangladeş'teki çocuk nüfusunun çokluğu ve problemlerin fazla oluşu nedeniyle yapılan çalışmalar çok cüz'i ve yetersiz kalmaktadır. Devletin yetimhanelere belli bir ödenek tahsis ettiği ülkede bu katkılar ihtiyacın çok az bir kısmını karşılayabilmektedir. Bangladeş'te özel yetimhanelere izin verilirken izin şartları arasında kurumun çalışma belgesinin olması önemli ve yeterli bir husustur. Yetimhanenin devletten ödenek alabilmesi için en az 10 kişinin yetimhanede barınıyor olması gerekmektedir.[48] Yetimhanelerde uygulanan standart bir program mevcut değildir.

Ülkedeki yetimhane uygulamalarında hem kanunlar hem de denetim konusunda boşluklar bulunmaktadır. Yetimhaneler hükümetten daha fazla ödenek alabilmek için zaman zaman gayrikanuni yollara başvurabilmektedir; bazen çocuk sayısı olduğundan fazla gösterilebilme, ortada yetim olmadığı halde varmış gibi kayıtlar oluşturulabilme, bazen içerisinde çocukların olmadığı boş binalar yetimhane gibi gösterilmekte bazen de kapatılmış yetimhanelerin bilgileri bakanlığa iletilmeyerek haksız ve hukuksuz maddi kazanç sağlanmaya çalışılmaktadır. Hatta bazı yetimhanelerin rüşvet verilerek açıldığına ve buralardan gelir elde edildiğine dair bilgiler de mevcuttur.[49]

Bangladeş'te modern anlamdaki yetimhane kültürü bölgenin yakın tarihindeki sorunlar sonucu zorunlu olmuş bir durumdur. Bunlardan başka ülkenin yerel kuruluşları tarafından inşa edilmiş ve birçoğu maddi imkânsızlıklardan dolayı barakalardan ibaret olan son derece elverişsiz koşullardaki çok sayıda yetimhane, halkın dinî ve sosyal duyarlılıklarıyla paralel olarak genelde camilere yakın inşa edilmiştir. Buradaki maksat çocuklara İslami eğitim verebilmektir.[50] Öte yandan korunmaya muhtaç çocuk nüfusunun bu kadar fazla olduğu bir ülkenin üniversitelerinde sosyal hizmetler alanında eğitim veren bölümler bulunmamaktadır.

Afrika Örneği

Burkina Faso

Batı Afrika'da yer alan Burkina Faso'da nüfusun çok büyük bir kısmını çocuklar oluşturmaktadır. Ülke aynı zamanda dünyanın en hızlı büyüyen altıncı nüfusuna sahiptir. Kölelik müessesesinin halen uygulanmakta olduğu ülkede bu durumun en büyük mağduru yine çocuklardır.[51] Çocukların yaşam koşullarının oldukça sağlıklı olduğu Burkina Faso'da birçok çocuğun yetimlik sebebi AIDS hastalığı nedeniyle ebeveynlerini kaybetmesidir. Ayrıca ülkede 17.000 çocuğun da AIDS hastalığına yakalandığı belirtilmektedir. Hastalık çocuklara doğum esnasında veya doğumdan sonra bulaşmaktadır. Menenjit yine birçok çocuğu tehdit eden bir diğer yaygın hastalıktır. Bunların yanında 770.000-960.000 arasında çocuk, aile korumasından mahrumdur ve çoğunlukla ekonomik sebeplerle terk edilmiş durumdadır.[52]

Bu büyük rakama karşılık Burkina Faso'da devlete ait sadece iki yetimhane olduğu ifade edilmiştir. Bu yetimhanelere devlet tarafından ayrılan ödenek ise çok cüz'i miktardadır. Özel yetimhanelerin sayısı 68

civarındadır ve buralarda toplam 3.504 yetim ve kimsesiz çocuk barınmaktadır. Bu rakamın 2.215'inin erkek, 1.298'inin kız olduğu bildirilmektedir. Yetimhaneler, 0-3 ve 3-18 yaş grupları olarak ayrılmıştır. 18 yaşına gelen çocuklar eğitimlerine devam ettikleri takdirde yetimhanede kalmaya devam edebilmektedir. Burada karşılaşılan en önemli sorun, yetimhanedeki çocukların dışarıda bir iş bulmaları halinde eğitimlerini yarıda bırakmalarıdır. Ülkede yetimlere ve yetimhanelere dair herhangi bir müfredat programı bulunmamaktadır. Burkina Faso'da yetimhaneler çocuklara kendi ev ortamlarından daha iyi imkânlar sunabildikleri için kimsesiz/yetim çocuklar için bu tür yapıların sayılarının artmasının elzem olduğu ifade edilmektedir. Ülkedeki üniversitelerde sosyal hizmetler alanında eğitim veren bölümler bulunmamaktadır.

Somali

Somali sık sık doğal afetlerle sarsılan bir Doğu Afrika ülkesidir. En son 2011 yılında yaşanan büyük kuraklık sebebiyle yaklaşık 100.000 insanın hayatını kaybettiği ülkede, bu büyük afet sonrasında on binlerce çocuğunun yetim kaldığı bilinmektedir. Buna ek olarak 1991'den itibaren ülkede merkezî yönetimin sağlanamamış olması ve iç savaşlar da yetim sayısının artmasına sebep olmaktadır. Somali'de devlet yetimhanesi bulunmamaktadır. Mevcut yetimhanelerle ilgili çalışmalar genelde yerel kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. Ülkede bulunan yetimhanelerin sayısının ihtiyacı karşılayamadığı belirtilmektedir. Somali'de yetim sayısını belirlemede resmî veya özel kurumların yaptığı bir çalışma bulunmamaktadır. Özel yetimhanelerin durumları Somali şartlarına göre orta seviyededir. Yetimhanelerin kapasitelerinin genelde 200 civarında olduğu kaydedilmektedir. Yetimhanelerde daha çok koğu sistemi uygulanmaktadır. Çocuklar lise eğitimlerini tamamladıktan sonra yetimhaneden ayrılmaktadır. Ancak yetimhaneden ayrılan çocukların güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kaldığı, yüksek öğrenim için fırsat ve imkân bulamadıkları bildirilmektedir. Bir meslek sahibi olmadan hayata atılmak zorunda kalan bu çocukları bekleyen en büyük sorun işsizliktir. İşsizlik sebebiyle ciddi psikolojik problemler yaşayan bu çocuklar, maruz kaldıkları olumsuz hayat koşulları sonucu başka sağlık sorunları da yaşamaktadır. Halihazırda mevcut istikrarsız devlet düzeni sebebiyle yetim veya yetimhanelere yönelik resmî bir politikanın uygulanmadığı ülkede sivil toplum kuruluşları tarafından da bu alanda bir çalışma yapılmamıştır. Yetim çocuklar sadece yetim çalışmaları yapan kurumlardan gelen yardımlarla desteklenmektedir. Yetimhaneler hem şartlarının iyileştirilmesi hem de sosyal ve kültürel faaliyetlerin zenginleştirilmesi açısından ilgiye muhtaçtır. Yetimhanelerde millî müfredat uygulanmaktadır. Somali'deki mevcut üniversitelerde sosyal hizmetler alanında eğitim veren bölümler bulunmamaktadır.

Fildişi Sahilleri

Fildişi Sahilleri'nde yetim veya kimsesiz çocukların barındığı bazı kurumlar mevcuttur. Ülkenin başkenti olan Abidjan'da biri kız biri erkek olmak üzere iki adet devlet yetimhanesi bulunmaktadır. Yetimhaneler Aile ve Sosyal İşler Bakanlığı'na bağlıdır. Bunlar dışında çok sayıda yetimhane misyoner kurumlara aittir. Ülkede bu şekilde büyük küçük onlarca yetimhane vardır. Fildişi Sahilleri'nde yerel kurumların yetimhaneleri olup olmadığına dair bir bilgi mevcut değildir. Ülkede yetim aileleri için devlet tarafından bağlanan yetim maaşı gibi bir sosyal destek veya fon bulunmamaktadır. Devlet yetimhanelerinin fiziksel şartları dışarıdan bakıldığında ülke kriterlerine göre orta seviyede gözükse de gerçekte ortalamanın çok altındadır. Ülkede misyonerlik faaliyetleri yapan kurumlar, bakımını üstlendikleri çocuklara daha iyi şartlar sunmaktadır. Ancak kendi ikballeri için yetim ve kimsesiz çocukların bakımını üstlenen bu kurumların esas amacı Müslüman çocukların din değiştirmelerini sağlamaktır.

"Misyoner yetimhanelerinde kalan başarılı çocuklar, yönlendirme ve meslek edindirme amacıyla bu kurumların bağlı olduğu ülkelere gönderilebilmekte ancak vasat olanlar için durum oldukça vahim olabilmektedir."

Devlet yetimhaneleri ile Katolik yetimhanelerinde kız ve erkek çocuklar ayrı ortamlarda kalırken diğer yetimhanelerde aynı ortamda fakat ayrı binalarda ikamet etmektedir. Genel olarak koğu usulünün uygulandığı yetimhanelerin mevcudu 100-250 arasında değişmektedir. Devlet yetimhanelerinde kalan çocukların yaş aralıkları 5-15'tir. Diğer yetimhanelerde ise yaş aralığı 3-15 veya 5-20 arasında değişmektedir. Misyoner yetimhanelerinde kalan başarılı çocuklar, yönlendirme ve meslek edindirme amacıyla bu kurumların bağlı olduğu ülkelere gönderilebilmekte ancak vasat olanlar için durum oldukça vahim olabilmektedir. Ülke şartları göz önünde bulundurulduğunda yetimhanelerden ayrılan çocukların potansiyel hırsız veya fuhuş sektörüne malzeme olmaları kaçınılmaz gibi görünmektedir. Ülkede kız çocuklarının para karşılığında evlendirilmesi de yaygın uygulamalardandır. Devlet yetimhanelerinde kalan çocuklar için sosyal ve kültürel faaliyet imkânları bulunmakla birlikte bunlar genellikle Hristiyan âdetlerine

göre olmaktadır. Ülkede yoğunlukla misyoner kuruluşların yetimhane çalışmaları bulunmaktadır. Devlet yetimhanesinde ilkokul ve ortaokul eğitimi resmî müfredata uygun olarak verilmektedir. Özel veya misyoner kurumlar kendi müfredatlarını uygulamaktadır. Üniversite düzeyinde sosyal hizmetler alanında eğitim veren bir program olmamakla birlikte, devlet müfredatı uygulayan özel okullar liseden sonra yapılan bir tür üniversite sınavından sonra bu sınavı kazananlar arasından seçtikleri gençlere yüksek okul düzeyinde eğitim vermektedir.

Sierra Leone

Zengin elmas madenleriyle bilinen Sierra Leone'de ortalama yaşam süresi Batı'nın sömürge politikaları nedeniyle 40 yaş civarındır. Bu erken yaş ortalaması ise yüz binlerce çocuğun, gencin yetim kalması anlamına gelmektedir. Sierra Leone'de bulunan az sayıdaki yetimhanenin birçoğu misyoner kurumlar tarafından yönetilmektedir. Yetimhanelerle Sosyal İşler Bakanlığı ilgilenmektedir. Buradaki yetimhanelerde kız ve erkek çocuklar aynı kompleks içerisinde kalırken yatakhane kısımları ayrılmıştır. Müfredat, yetimhanelerin kurucularınca belirlenmektedir. Yetimhanelerdeki standartlar maddi desteğin yetersiz olmasından dolayı düşüktür. Yetimler lise eğitimini tamamlayana kadar yetimhanelerde kalmaktadır. Çocukların yetimhanelerden ayrıldıktan sonra karşılaştıkları sorunlar kısa vadede ikamet ve temel ihtiyaçlar, uzun vadede ise işsizliktir. Sierra Leone'de ilgili bakanlık iç savaş ve ebola salgını nedeniyle yetim kalan çocuklarla ilgili istatistiksel bir çalışma yapmayı planlamaktadır. Yetim ve korunmaya muhtaç çocuk sayısındaki hızlı artışın, Sierra Leone için bir alarm niteliğinde olduğu ifade edilmektedir.

Uzakdoğu Örneği

Endonezya

Endonezya 250 milyon nüfusuyla İslam dünyasının en kalabalık ülkesidir. Ülkede 2012 rakamlarına göre çocuk sayısı 81,3 milyon olarak verilmektedir. Bu sayının 4,7 milyonunun yetim ve kimsesiz olduğu tahmin edilmektedir. Bir ada ülkesi olan Endonezya'da doğal afetlerin yanı sıra yoksulluk da halkın büyük bölümünün hayatını derinden etkilemektedir. Ülkede çalışmak için yurt dışına giden ailelerden bir kısmı çocuklarını kurum korumasına bırakmaktadır. Endonezya'da 2005 yılında meydana gelen tsunami sebebiyle 170.000 kişinin hayatını kaybettiği, 150.000 çocuğun yetim kaldığı belirtilmektedir. 1945'te kimsesiz çocukları koruma kanunu çıkarılmasına rağmen Endonezya'da devlet, korunmaya muhtaç çocuklara ulaşmada yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple ülkede yerli ve yabancı kuruluşlar kimsesiz çocukların sahiplenilmesinde görev almış durumdadır.

Papua, Batı Papua, Açe, Kuzey Sumatra, Batı Sumatra ve Maluku gibi bölgeler, fakirlik oranının yüksek olduğu yerlerdir. Nüfus göz önüne alındığında ise Java Adası çocukların en çaresiz olduğu bölge olarak ifade edilmektedir.

Endonezya'da 8.000 civarında yetimhane olduğu tahmin edilmektedir. Yaklaşık %99'u özel inisiyatifler tarafından kurulmuş olan bu yetimhanelerin işletmesi de bu kurumlar tarafından yapılmaktadır. Endonezya'da bunlar haricinde kayıt dışı yetimhanelerin olduğu da ifade edilmektedir. Sayıları az olmakla birlikte ülkede yetimhanelerde kalan çocuklarla ilgili yapılan araştırma sonuçlarına göre bu çocukların öğrenme güçlüğü çektiği ve topluma entegre olmada zorlandığı görülmektedir. Endonezya'da 2007 yılında Endonezya Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından Save the Children ve UNICEF iş birliğiyle altı eyaletteki yetimhanelerde yapılan bir araştırma sonucuna göre, yetimhanelerde kalan çocuklardan %56'sının ebeveynlerinin hayatta olduğu, %29'unun babasının vefat ettiği, %4'ünün annesinin vefat ettiği, %11'lik kısmın ise kimsesiz statüsünde olduğu tespit edilmiştir. Pek çok ailenin eğitim giderlerini karşılayamadığı için çocuklarını yetimhaneye verdiği tespit edilmiştir. Yetimhanelerin genelinde olduğu gibi Endonezya'da da çocukların yetimhane görevlilerinden yeterli ilgiyi görmemesi ve bu durumun sebep olduğu manevi yoksunluk önemli bir sorundur. Çalışmalarda yetimhanelerdeki çocuklarla ilgilenen görevli sayısının oldukça az olduğu, neredeyse 10 çocuğa bir görevli düştüğü ifade edilmektedir. Birçok kurum çocuklarla aileleri arasındaki ilişkileri devam ettirme konusunda çok yetersiz kalmaktadır.[\[53\]](#)

Ortadoğu Örneği

Suriye

Suriye’de savaş öncesi dönemde yetimhanelerin durumuna dair bilgilerimiz yetersiz olmakla birlikte savaş sırasında bölgede yetimlere yönelik gerçekleştirilen çok sayıda çalışma olduğunu bilmekteyiz. Özellikle babalarını kaybeden çocukların anneleriyle birlikte ikamet edebilecekleri konteyner kentler veya yetimhaneler kurulması yönündeki uygulamalar, bu konudaki çalışmaların merkezindedir. Suriye’de beşinci yılına giren savaş, dört yılda 14 milyon çocuğu etkilemiştir. Ülkede 5,6 milyon çocuk, günlük hayatlarında ağır şiddet ve sefaletle maruz kalmıştır. 2 milyon çocuk ise hiçbir şekilde yardım ulaştırılmayan bölgelerde yaşam mücadelesi vermektedir. Suriye’de 2,4 milyondan fazla çocuğun okula gidemediği bildirilmektedir.

Savaş sebebiyle tüm dengeleri bozulan ülkede 600.000’i aşkın çocuğun yetim kaldığı tahmin edilmektedir. Bu çocukların çoğu yakınları yanında kamplarda veya emniyetli bölgelerde sığınabildikleri akrabaları yanında, maddi imkânı olanlar ise kiradıkları evlerde kalmaktadır. Bölgede savaşın başladığı ilk günden itibaren yardım çalışmaları yürüten İHH, yetim çocuklara özel olarak Suriye içerisinde ve Türkiye’de çeşitli yetim barınma merkezleri inşa etmiştir. Bunlardan Suriye içerisinde olanlar şunlardır: Sicco Kampı (250 çocuk), Yeni Sicco Kampı (400 çocuk), Şemmarin Kampı (550 çocuk), El-Birri ve Takva Kampı (175 çocuk), Ümmuhatil Müminin Yetimhanesi (300 çocuk), Şüheda Yetimhanesi (270 çocuk) Ğuta Fatıma Yetimhanesi (50 çocuk), Doğu Ğuta Yetimhanesi (50 çocuk).

İHH’nın Türkiye içerisinde desteklediği yetim çocuk kamp ve yetimhaneleri ise Kırıkhan Yetimhanesi (21 çocuk), Safa Yetimhanesi (50 çocuk), Naim Mukim Yetimhanesi (40 çocuk), Kilis Yetim Evleridir (97 çocuk).

"Savaş sebebiyle tüm dengeleri bozulan Suriye’de 600.000’i aşkın çocuğun yetim kaldığı tahmin edilmektedir."

Ayrıca yine Suriyeli yetim çocukların barındığı ve İHH’nın desteklediği 16 adet yetimhane bulunmaktadır: İDB Yetim Merkezi (500 çocuk), Kahateyn Yetim Merkezi (600 çocuk), Safa Yetim Merkezi (350 çocuk), Merkezi’l- İman Yetimhanesi (500 çocuk), Heyet Said Yetim Merkezi (60 çocuk), Tayyibe Yetim Merkezi (25 çocuk), Eytami Şam Yetim Merkezi (1.500 çocuk), Meşâğil Ğad Yetim Merkezi (300 çocuk), Azez Yetimhanesi (550 çocuk), Kırıkhan Yetim Evleri (450 çocuk), Daru’l-Huda Yetimevi (16 çocuk), Ebu Abdurrahman Yetimhanesi (35 çocuk), Meram Yetimhanesi (55 çocuk), Antakya Yetim Evleri (990 çocuk), Urfa Yetim Evleri (2.000 çocuk), Ummu’l-Müminine Ayşe Yetim Kampı (300 çocuk).

Yukarıda sayılan yetim evleri ve kamplarda toplam 10.500 çocuk barınmaktadır. Çocukların eğitimlerine devam edebilmeleri için de destek veren İHH, okul inşası ve tadilatlarına da devam etmektedir.

Ayrıca 2014 yılında 250.000’i aşkın Suriyeli yetime destek veren İHH, Hatay’ın Reyhanlı ilçesinde 100 dönümlük bir arazi üzerinde inşa etmeyi planladığı Minik Kalpler Çocuk Yaşam Merkezi’ni de 2016 yılı içerisinde faaliyete geçirmeyi hedeflemektedir. Merkez içerisinde 1.500’ü aşkın çocuğun başta barınma olmak üzere eğitim, sağlık, gıda, kıyafet ve tüm yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanması yanı sıra travmalı çocukların rehabilite edileceği üniteler de bulunacaktır. Merkezde kız ve erkek çocuklar için ayrı ayrı ilkokul, ortaokul ve lise ile oyun ve etkinlik merkezleri, cami ve konferans salonu bulunacaktır.

Irak

İslam coğrafyasının kanayan yarası olan Irak, baskılar ve savaşlara maruz kalmış bir Ortadoğu ülkesidir. Ülkede İran’la olan savaş, Körfez savaşları ve son olarak 2003 yılında başlayan Amerikan saldırılarından sonra, seyri sürekli değişen iç savaş sonucu ne kadar çocuğun sahipsiz, kimsesiz ve yetim kaldığı tam olarak bilinmemektedir. UNICEF’in 2011 tahminlerine göre bölgede 800.000 çocuk hem anne hem de babasını kaybetmiştir. STK tahminleri ise bunun birkaç mislidir. Irak’ta gündelik bir hal alan savaş ve saldırılardan dolayı 2011’den bu yana bu rakamın daha da arttığını tahmin etmek zor değildir. Başka bir bilgiye göre Irak’ta 5 milyon kayıtlı yetim vardır.^[54] Yetim ve kimsesiz çocukların Irak şartlarındaki durumu gitgide daha da vahim bir hal almaktadır. Bölgede uluslararası Müslüman sivil toplum kuruluşları çalışma yapmaktan çekinmeleri, sürekli değişen iç dengelerin de buna müsaade etmemesi, buradaki yardıma muhtaç halkı daha çetin problemlerle yüzleştirmektedir. Bölgedeki sahipsiz çocukların silahlı gruplara katılıp Irak’taki iç savaşı sürdürmeleri ise bu olumsuz durumun kaçınılmaz sonucu olarak görünmektedir. İntihar bombacılarının arasında çocukların oluşu bu tespiti haklı çıkarmaktadır. Mevcut Irak yönetiminin bu

durumu önleyici hiçbir tedbir veya planı bulunmamaktadır.

2009 verilerine göre, ülkede Irak Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı'na ait 23 devlet yetimhanesi olduğunu belirtmektedir.[55] Bağdat'ta dört devlet yetimhanesinin olduğu fakat bunların kapasitesini doldurmadığı ifade edilmektedir.[56] Çocuklara gerekli ve yeterli eğitim ve bakımı sağlayamayan[57] devlet yetimhanelerinde kalan üç çocuktan birinin şiddete maruz kaldığı ve bu durumla ilgili bir önlem de alınmadığı bildirilmektedir.[58]

Filistin

Filistin toprakları 1948'den bu yana İsrail tarafından gayrimeşru bir şekilde kademeli olarak işgal edilmiştir. İşgalle birlikte bugün Batı Şeria ve Gazze bölgelerindeki nüfustan daha fazlası Ürdün, Lübnan, Suriye, Mısır, Irak gibi ülkelere göç etmiştir. Çoğunlukla mülteci kamplarına yerleştirilen Filistinlilerin yaşadığı bu kamplar zamanla yerleşik kasaba ve şehirlere evrilmiştir. Batı Şeria, Gazze Şeridi ve 48 Toprakları'nda yaşayan Filistinliler ise son derece ağır hak ihlallerine maruz kalmaktadır. Gazze'de 30.000'in üzerinde yetim çocuk olduğu tahmin edilmektedir. İHH bu çocuklardan 17.000'e yakını İHH tarafından sponsor aile sistemiyle desteklenmektedir. İsrail'in ölçsüz ve bitmeyen saldırıları bu rakamı her geçen yıl katlamaktadır. 2014 Temmuz ayında işgal devleti İsrail'in Gazze'ye başlattığı saldırılarda 2.310 kişi hayatını kaybetmiş, yaklaşık 10.900 kişi yaralanmıştır. 1.000 çocuk sakat kalmıştır. 2500 civarında çocuk yetim kalmıştır. İHH'nın destek olduğu yetim çocuklardan 254'ünün evi ya tamamen yıkılmış ya da hasar görmüştür. Destek olunan çocuklardan 8'i bu saldırılarda hayatını kaybetmiştir. Bugün Gazze'de özel kurumlara ait iki yetimhane bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Mahad el-Emel 43'ü kız, 87'si erkek olmak üzere toplam 130 yetimi barındırmaktadır. 5-12 yaş grubu çocukların kabul edildiği yetimhanede çocuklar 18 yaşına kadar kalabilmektedir. Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı olan yetimhaneye hükümet tarafından maddi yardım sağlanamamaktadır. Burada çocukların sağlık, kıyafet, gıda ve eğitim olmak üzere olmak bütün ihtiyaçları karşılanmaktadır. Yetimhane yerel ve yurt dışından gelen bağışlarla işletilmektedir. Yetimhanelerin ayrıca kendilerine ait gelir elde ettikleri mülkleri de bulunabilmektedir. Yetimhane yakınındaki okullara giden çocukların bütün eğitim ve ulaşım ihtiyaçları yetimhane tarafından karşılanmaktadır. Yetimlerin her hafta sonu ailelerini ziyarete gitmeleri sağlanmaktadır. Yetimhaneyi destekleyen bağışçı kuruluşlar tarafından yetimlerin üniversite masrafları da karşılanmaya veya burs bulunmaya çalışılmaktadır. Yetimler 18 yaşından sonra ailelerinin yanına geri dönebilmektedir. Gazze'de yetimhane kültürü olmamakla birlikte daha çok SOS ve benzeri kurumlar tarafından işletilen bu yerler yatılı okul tarzı işlev görmektedir. Gazze'deki üniversitelerde sosyal hizmetler alanında eğitim veren bölümler bulunmaktadır.

"Sadece Gazze'de 30.000'in üzerinde yetim çocuk olduğu tahmin edilirken İsrail'in ölçsüz ve bitmeyen saldırıları bu rakamı her geçen yıl katlamaktadır."

Hristiyanların yoğun olarak yaşadığı Batı Şeria'daki Beytullahim şehrinde Avusturya merkezli SOS kurumunun Refah'ta bir yetim köyü bulunmaktadır. 0-12 yaş aralığındaki yetimlerin 14 yaşına kadar bakıldığı bu yetimhanede 75 çocuk kalmaktadır. Çocukların her türlü ihtiyaçlarının karşılandığı merkezde kız ve erkek çocuklar 12 yaşından sonra ayrı yerlerde barındırılmaktadır. Binalar iki ve tek katlı evler şeklinde yapılmış olup kompleks içinde spor alanları da bulunmaktadır. Okul, köyün içindedir. Yetimler 14 yaşında ailelerinin yanına döndükten sonra bile üniversite masrafları yurt yönetimi tarafından karşılanmaktadır.

Bölgede çocukların faydalanabilecekleri yatılı bir eğitim merkezi ihtiyacına binaen İHH, Gazze'de yetim çocuklar ve annelerine hizmet verecek bir eğitim ve rehabilitasyon merkezi projelendirmiştir. Ancak önemli bir ihtiyacı karşılayacak olan bu proje, Refah Kapısı'nın kapatılması ve İsrail saldırıları sonrasında Gazze'ye inşaat malzemesi girişinin büyük oranda engellenmesi veya yüksek nakliye bedelleri sebebiyle başlayamamıştır. Yine İsrail saldırıları sırasında evleri yıkılan ve hasar gören yetimlerin evlerinin tadilatları da aynı sebepten ötürü yapılamamış ve 350.000 insan kalacak bir evleri olmadığı için okullarda kalmaya başlamıştır.

D. Yetimhane Uygulamalarındaki Olumsuzluklar ve Yetimhanelerin İyileştirilmesinde Türkiye Örneği

Bakımevleri veya yetimhanelerdeki çocuklar, özellikle üçüncü dünya ülkeleri olarak tanımlanan devletlerde yönetimlerin istikrarsızlığı, iç savaşların sebep olduğu kontrolsüzlük ya da devletlerin ilgisizliği sonucu birçok olumsuz duruma karşı karşıya kalmaktadır. Bu kurumlardaki denetimsizlik, devletlerin yetimhanelere ve çalışanlarına yönelik ihmalleri, buralarda kalan çocuklara uygulanan şiddeti ve çocuklardaki şiddet eğilimini arttırmaktadır. Yetimhanelerin ortak sorunları yanı sıra ülkelere göre değişkenlik gösteren sorunları da bulunmaktadır. Ayrıca buralarda kalan çocukların maddi ve manevi gelişimleri de gerektiği gibi gözetilmemektedir. Psikologlar, soyut düşünme yaşı olarak tanımlanan 0-12 yaş aralığındaki çocukların aile ortamından koparak yetimhanelere yerleşmelerinin çocuklarda içe kapanma, genellemeler yapma, terk edilmişlik duygusunun getirdiği suçlulukla beraber bir cezalandırılmışlık hissine kapılma gibi sonuçlara sebep olduğunu belirtmektedir. Bu da çocuklarda belirsizlik, ümitsizlik, endişe, kaygı gibi duyguların yoğun bir şekilde yaşanmasına yol açmaktadır.[59] Yetimhanelerdeki çocuklarda aile ortamından uzaklığın getirdiği yalnızlaşma, kurumdaki görevlilerle iletişim kuramamaya ve böylece çocukların iletişim bozukluğu yaşamasına sebep olmaktadır.

"Türkiye'de son yıllara kadar yetimhanelerde uygulanan koğuş modeli 2000'li yıllarla birlikte geliştirilen Sevgi ya da Çocuk Evleri olarak adlandırılan ve çocukların izole olarak yaşamalarını bertaraf etmeyi amaçlayan proje ile değiştirilmeye başlanmıştır."

Türkiye'de kimsesiz çocuklar devlet koruması altındaki kurumlarda barınmaktadır. Son yıllara kadar yetimhanelerde uygulanan koğuş modeli 2000'li yıllarla birlikte geliştirilen Sevgi ya da Çocuk Evleri olarak adlandırılan ve çocukların izole olarak yaşamalarını bertaraf etmeyi amaçlayan proje ile değiştirilmeye başlanmış ve 2005 yılı ile birlikte bu evler hızla yaygınlaşmıştır. Bu modelle amaçlanan, çocuklara ev ortamının sıcaklığının verilmesi, çocukların daha yakından izlenmesi, yetenek ve eğilimlerinin tespit edilerek sağlıklı bir gelecek tasavvuru kazanmalarının sağlanması, özgüven kazandırılmasıdır.[60] Bu proje kapsamında oluşturulan evlerde çocuk sayısı genellikle 6-7 olup iki çocuk gelişim uzmanı çocuklara geceli- gündüzlü eşlik etmektedir. Ayrıca bir öğretmen de gündüzlü olarak bu evde görev yapmaktadır.[61] Proje ile ev ortamlarının aile ortamlarına yakın bir şekilde düzenlenmesi öngörülmektedir. Koğuş sisteminin olumsuz etkilediği çocuklarda görülen kitle psikolojinin bu sayede aşılması hedeflenmektedir. Yetiştirme yurtlarında karşılaşılan problemlerin bu evlerde kademeli olarak aşılmaya başlandığını ifade eden yetkililer, geçmiş yılların bu kurumlarda kemikleştirdiği problemleri aşmak için zamana ve daha çok manevi desteğe ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir.

Bu evler genelde çocukların şehir ve toplumla iç içe olabilecekleri, okullarına ve kültürel aktivelere bulunabilecekleri şehir merkezlerine yakın yerlerde açılmaktadır. Sevgi Evleri'nde kalan çocukların eğitim hayatlarının ve ruhsal durumlarının iyileştiği tespit edilmiş ve bu evlerin yayılması hızlandırılmıştır. Bu sürece Türkiye'deki STK'lar da destek olmuş ve birçok Sevgi Evi'nin işletmesi STK'larca üstlenilmiştir. Günümüz itibarıyla 5.000 civarında çocuk STK'larca desteklenen bu evlerde kalırken devletin Sevgi Evleri ve yurtlarındaki çocuk sayısı yaklaşık 7.500'dür.[62]

İHH Yetimhane Çalışmaları

İHH'nın 2007 yılından bu yana yürüttüğü Yetim Sponsorluk Destek Sistemi çocuğun annesi veya bir akrabası yanında, sevgi ve şefkat ortamında bakılmasını öngörmektedir. Fakat ebeveynlerini kaybetmiş ve birinci derecede bakacak yakını bulunmayan çocuklar için, onları misafir edebilecek yetimhaneler kurmak veya mevcutlara destek olmak dışında çok fazla seçenek yoktur. Bu gerçeklikten hareketle İHH, kuruluşundan bu yana dünyanın farklı ülke ve bölgelerinde yetimhaneler inşa etmekte, mevcutların tamiri ve tadilatlarını yapmakta ve buralara yönelik dönemsel yardımlarda bulunmaktadır.

İHH yetimhane kuracağı bölgeleri tespit ederken kriz bölgelerinde geçen 23 yıllık saha tecrübesiyle hareket etmektedir. Yetimlik gerçeğiyle bir şekilde karşı karşıya kalan ve sosyal imkânların kısıtlı olduğu coğrafyalar, yetimhane açmak için öncelikli tercihler olarak görülürken, bölgede bulunan partner kuruluşun konuya ilişkin yetkinliği de ayrıca belirleyici bir unsur olmaktadır.

İHH'nın yetimhanelerde misafir ettiği çocukların tamamı için eğitim mecburiyeti bulunmaktadır. Çocukların manevi ve ahlaki eğitimleri için de ayrıca programlar gerçekleştirilmektedir. İHH yetim ve kimsesiz çocuklara olan desteğini çocuk üniversite veya mesleki eğitimini tamamlayıncaya kadar sürdürmektedir. Üniversite eğitimine başlayan gençler için yerleşke dışında yurt ve özel ev imkânları sağlanmakta, gençlerin hayata katılmalarına destek olunmaktadır. Bu dönemde de çocuklara eğitim, sağlık, gıda, kıyafet

ve barınma desteği tam olarak devam etmekte, ayrıca üniversite eğitiminin gerektirdiği farklı sosyal imkânlar da sağlanmaktadır.

İHH İnsani Yardım Vakfı'nın İnşa Ettirdiği ve Faaliyet Halinde Olan Yetimhaneler

1. MSAL Yetimhanesi (2003) Revalpindi/Pakistan
2. Bursa Emir Sultan Yetimhanesi (2005) Haripur/Pakistan
3. İstanbul Yetimhanesi (2006) Banda Açe/Endonezya
4. Daru'l-İman Yetimhanesi (2009) Cox's Bazar/Bangladeş
5. Togra Yetimhanesi (2009) Khulna/Bangladeş
6. Rara Yetimhanesi (2009) Muzafferabad-Keşmir/Pakistan
7. Hacı Şerefoğlu Yetimhanesi (2010) Cotabato-Moro/Filipinler
8. Şifa Yetimhanesi (2011) Patani/Tayland
9. Konya AYDER Yetimhanesi (2011) Patani/Tayland
10. Boğaziçi Yetimhanesi (2012) Blantyre/Malavi
11. Sargoda Yetimhanesi (Nisan 2013) Sargoda/Pakistan
12. Kardeşlik Yetimhanesi (Nisan 2013) Kabil/Afganistan
13. Fatih Sultan Mehmet Yetimhanesi (Nisan 2013) Mohaşkali/Bangladeş
14. Miyase Tanış Yetimhanesi (Nisan 2013) Patani/Tayland
15. Anadolu Yetim Eğitim Kompleksi (Mayıs 2013) Mogadişu/Somali
16. Babu'l-Amman Yetimhanesi (Eylül 2013) Dakka/Bangladeş
17. Ramazan&Serap Üstünsoy Yetimhanesi (Nisan 2014) Bretnekar/Nepal
18. II. Abdülhamid Kardeşlik Yetimhanesi (Nisan 2014) Gazipur/Bangladeş
19. Furkan Kesik Yetimhanesi (Nisan 2014) Patani/Tayland
20. Yaşar Zerdali Yetimhanesi (Nisan 2014) Patani/Tayland
21. Şifa Yetimhanesi (Haziran 2014) Ouagadougou/Burkina Faso
22. Daru'l-Erkam Yetimhanesi (Haziran 2014) Haripur/Pakistan
23. Barbaros Yetim Eğitim Merkezi (Ekim 2014) Kofele/Etiyopya
24. Gilgit Yetimhanesi (Nisan 2015) Gilgit/Pakistan
25. İtfaiyeciler Yetimhanesi (Nisan 2015) Patani/Tayland
26. Ferah Yetimhanesi (Nisan 2015) Bukomansimbi/Uganda
27. Uğur Süleyman Söylemez Yetimhanesi (Mayıs 2015) Moro/Filipinler

E. Yetimhanenin Fiziki Yapısı

Yetimhanelerde çocukların barınma ihtiyaçları dışında fiziksel ve manevi ihtiyaçlarına da cevap verecek mekânların olması, çocukların gelişimi açısından önem arz etmektedir. Çocukların yaşam alanı olan bu mekânlar, ev ortamı sıcaklığında planlanıp inşa edilmelidir. Bireysel yaşam alanlarının bulunduğu, mahremiyetin korunduğu, paylaşımın sağlandığı mekânların psikososyal açıdan kazandıracığı avantajlar büyüktür. Yetimhanenin fiziki şartlarının ve kapasitesinin, yılın büyük bölümünü burada geçiren çocukların psikolojileri gözetilerek düzenlenmesi gerekmektedir. Çocuklarının toplumdan izole edilmemesi ve kontrollü bir biçimde sosyal hayata dâhil edilebilmeleri için kışla tipi yetimhane ve toplu bakım modeli terk edilerek koğuş sisteminden “ev” modeline geçilmesi, çocukların aile havasını daha fazla teneffüs edebilecekleri ortamlar oluşturulması önemlidir. Yetimhanede kalan çocuklara kişisel gelişim, sosyalleşme, kendini ifade etme konusunda teşvik edici olacak çeşitli sosyal etkinlikler, bilgi yarışmaları, sportif faaliyetler ve toplumsal hayata daha fazla dâhil olmalarına imkân sağlayacak aktivitelere katılmaları için destek olunması ve bunun için uygun ortamların oluşturulması gerekmektedir. Yetimhanelerin kız ve erkek çocuklar için ayrı projelendirilmesi, özellikle yerleşkelerin kız ve erkek çocuklar için ayrılması çocukların sağlıklı gelişimleri açısından önemlidir.

Bu haliyle çalışmalarımız esnasında ulaştığımız yukarıdaki tespitlerle yetimhaneler özet olarak şu özellikleri haiz olarak dizayn edilip planlanmalıdır:

- Duygusal ihtiyaçlara cevap verebilme
- Sosyal ihtiyaçlara cevap verebilme
- Akademik ihtiyaçlara cevap verebilme

Yetimhanelerde bulunması tavsiye edilen birimler/alanlar yetimhanelerin bulunduğu bölge şartlarına göre farklılık arz edebilir fakat temel olarak adı geçen birimlerin/alanların yetimhanelerde tesis edilmesi son derece önemlidir. Yetimhanelerde çocukların gelişimi açısından bulunması gereken birimler şu şekilde sıralanabilir:

- Yatakhane
- Yemekhane
- Mutfak
- Kütüphane/Çalışma odaları
- Bilgisayar odası
- Etkinlik salonu/ Oyun odası
- Revir
- Mescit
- Çamaşırhane
- Banyo
- Bahçe/Oyun alanı
- Ambar/Malzeme deposu
- Bellekmen ve öğretmen yatakhanesi
- Misafirhane
- Müdür odası, müdür ve ailesinin kalacağı konutlar
- Güvenlik birimi
- Konferans salonu
- Rehberlik odası

F. Yetimhanelerin İyileştirilmesine Yönelik Tespit ve Öneriler

Krizlerin birbirini kovaladığı İslam coğrafyasında, yetim ve kimsesiz çocukların sayısının her geçen gün artması gelecekte çok daha şedid problemlerin bizleri beklediğinin işaretidir. İslam dünyası sivil toplum kuruluşları olarak devletlerin savaşlara son vermede adım atmayıp çatışmaları daha da körüklemesi karşısında, bu süreçten mağdur olan mazlumların yaralarını sarma, çocuklara sahip çıkma, zararları telafi etmeye çalışma konusunda büyük sorumluluk altındayız. Ancak ne kadar gayret etsek de bu çabalarımızın uğranılan zararın telafisinde yeterli olmadığı ortadadır.

Böylesi bir sorumluluk bilinciyle hazırlamış olduğumuz bu rapor, yetimhanelerin sorunlarının tespitinde, buralarda yaşam mücadelesi veren çocukların geleceğine katkıda bulunabilecek ortamlar sağlanmasında bir ilk adım niteliğindedir. İslam dünyasını temsil eden şemsiye bir kuruluş olan İİT'nin bu amacı matuf olarak İslam ülkelerine ve yetimhanelere ulaşmada etkili ve hızlı bir süreci başlatmada etkin olabileceği inancını taşımaktayız.

Yetimhaneler bir mahrumiyetin kurumsallaşmış mekânları değildir. İslam anlayışı böyle bir düşünceyi kabul edemez. Birbirlerinin koruyucusu ve hamisi olan Müslümanlar, aynı zamanda yeryüzünde adaletin tesisinden de sorumludur. Yüklendiğimiz bu sorumluluk ve zorunlulukla yetimhanelerin iyileştirilmesine dair acil düzeyde ve uzun vadede yapılması gerekenlere dair görüşlerimiz aşağıdaki gibidir:

Acil düzeyde

İslam ülkelerinde yetimhanelerin kuruluş ve bugüne intikali sürecinin kökenleri ile ilgili bir çalışma olmaması büyük bir eksikliklerdir. Dolayısıyla acil ve ilk olarak yapılması gereken bu çalışmanın başlatılmasıdır. Zira bu tür çalışmalar, bölgelere göre bazen ortak bazen değişken olan sorunların çözümünde büyük katkı sağlayacaktır.

- İslam dünyasında bulunan yetimhaneler için uluslararası geçerlilikte bir logo hazırlanması, özellikle savaş ve çatışmaların olduğu bölgelerde yetimhanelerin dokunulmazlığının korunması/ yetimhanelerin tanınması için gereklidir.
- Yetimhanelerin fizikî eksiklerinin giderilerek standart ölçülere getirilmesi, çatı bir kuruluş olan İİT'de kurulacak ilgili bir birimle takip edilmelidir.
- İslam dünyasında yetimhane çalışmaları yürüten sivil toplum kuruluşları arasında, İİT bünyesinde uluslararası bir koordinasyon oluşturularak bilgi paylaşımı ve mevcut kaynakların daha ekonomik bir biçimde kullanılması temin edilmelidir.
- Yetim ve kimsesiz çocuk nüfusunun çok olduğu Filistin, Irak, Suriye, Bangladeş, Endonezya, Pakistan, Hindistan, Sudan, Arakan, Orta Afrika Cumhuriyeti, Doğu Türkistan, Nijerya gibi ülkelerdeki yetimhanelerin ıslahı için, devletlerin oluşturacağı fonların dışında özel fonlar oluşturulması sağlanmalıdır. Bu fonlar İslam Kalkınma Bankası bünyesinde oluşturulabilir ve özel bir komisyonla tespit edilen ihtiyaç sahibi yetimhanelerle ilgili bilirkişi raporları akabinde tasarrufta bulunulabilir.
- İİT bünyesinde, İslam dünyasında meydana gelen sel, deprem ve tsunami gibi doğal afetler; yoksulluğun yaşandığı coğrafyalar; savaş ve çatışmalarda en çok mağduriyet yaşayan yetim çocuklar için acil görev yapmak üzere "Yetimhaneler Acil Durum Müdürlüğü" oluşturularak organ ve fuhuş mafyalarından, misyoner örgütlerden önce yetim çocukların koruma altına alınması temin edilmelidir. Söz konusu bölgelerde şartlar normale döndüğünde yetimhanenin işleyişi devletin ilgili Sosyal Politikalar Bakanlığı'na devredilmeli ancak çalışmaların takibi ve denetimi yine İİT'nin ilgili birimi tarafından devam ettirilmelidir.
- İslam dünyasında bulunan üniversitelerde sosyal hizmetler alanında eğitim veren bölümlerinin açılması teşvik edilmeli ve finansal olarak desteklenmelidir.

Özellikle yoksullukla mücadele eden Afrika, Güneydoğu Asya gibi nüfusça da kalabalık coğrafyalarda yetimhaneler misyoner örgütlerin en çok istismar ettiği yapılardır. İslam ülkeleri kendi sınırları içerisinde çalışma yapan bu örgütlerin çalışma prensiplerine sınırlamalar getirmeli ve bilhassa yetimhanelerde kalan Müslüman ailelerin çocuklarına dinî anlamdaki baskı ve dayatmaların son bulması için gerekli kanunları yürürlüğe koymalıdır.

Uzun vadede

- Devletler bünyesinde yetim çocuklarla ilgili özel bir bakanlığın ihdas edilmesi sağlanmalıdır.
- Yetimhanede kalan çocukların toplumdan izole edilmemesi ve kontrollü bir biçimde sosyal hayata dâhil edilebilmeleri için yetimhanelerde koğu sisteminden Sevgi Evleri ve Çocuk Evleri modeline geçilerek çocukların aile havasını daha fazla teneffüs edebilecekleri ortamlar oluşturulmalıdır.
- Yetimhane işletme kanunları, yetimhane mevzuatları, yetimhaneye kabul şartları gözden geçirilerek günümüz uygulamaları çerçevesinde güncellenmeli; standart bir yetimhane işletme modeli geliştirilmeli, bu konuda tecrübesi olan STK'larla bilgi alışverişinde bulunulmalıdır.
- Yetimhanelerde çocukların kendi ülke ve bölgeleriyle ilgili tarihî, sosyal ve kültürel okumalar yapmalarına imkân veren müfredatlar hazırlanarak bu çocukların bölgelerine, ümmetimize ve de dünyaya faydalı Müslümanlar olarak yetişmeleri sağlanmalıdır.
- Bir plan ve program çerçevesinde öncelikli olarak İslam ülkeleri göz önüne alınarak İİT bünyesinde bölgenin sosyokültürel yapısına hâkim olan bölgeden psikologlar, pedagoglar ve yine bölgelerde etkin yetimhane çalışmaları bulunan STK'lardan temsilcilerden müteşekkil bir birim ihdas edilerek yetimhanelerde görevli olan hizmetlilerin, sosyal hizmet eğitimleri alması, mevcut yetimhane personelini sosyal hizmetler anlamında yeterli hale getirecek eğitimlerin verilmesi sağlanmalıdır.
- Yetimhanede kalan çocukların cinsel taciz, dayak ve her türlü istismardan korunması için yukarıda zikredilen birimin organize ettiği ve planladığı düzenli bir teftiş sistemi kurulmalı ve çocuklara sahip oldukları haklar ve bu gibi durumlara maruz kalmaları halinde başvuracakları süreçlerin anlatıldığı seminerler tertip edilmelidir.
- Yetimhanelerin ekonomik sorunları göz önünde bulundurularak her yetimhane için bir vakfiye hazırlanmalıdır. Zira bu vakfiyeler, ülkelerin yetim çocuklar için ayırdıkları fonlarda bir kısıtlama/sınırlama getirilebileceği göz önünde bulundurularak yetimhanelerin hizmetlerini idame ettirebilmeleri için elzemdir.
- Yetimhanelerde bulunan travmalı çocuklarla ilgili psikolojik destek ve rehabilitasyon uygulamalarının devlet destekli olarak yürütülmesi için projeler geliştirilmesi, bu projelerin uygulanmasında lojistik ve maddi yardımlar sağlanması zorunludur.
- Yetimhanelerde büyüyen çocukların 18 yaş sonrası yetimhaneden çıkartılmaları yerine, toplumda geçerli olan bir meslek sahibi olabilmeleri için gerekli altyapının (mesleki okul ya da kurslar) oluşturulması, buralarda yetişen gençlerin hayata tutunana kadar takip edilmeleri, yönlendirilmeleri gerekmektedir.
- Üniversitelerin ve işletmelerin yetimhanede büyüyen çocuklar için özel kontenjan ayırmalarının sağlanması bu çocukların topluma entegrasyonunda kolaylaştırıcı olacaktır.

- Ekonomik olarak az gelişmiş bölgelerde kurulan yetimhanelerde yaşanabilen yiyecek sıkıntısı ile ilgili sorunun çözümü için yetimhaneler bünyesinde mandıra, tavuk çiftliği, meyve-sebze bahçeleri kurulması hem yetimhanenin ihtiyaçlarının karşılanmasında hem de burada barınan çocukların vakitlerini değerlendirmelerine ve ev ekonomisi konusunda eğitilmelerine katkı sağlayacaktır.

- [1] Vecdi Akyüz, *İslam'da Yetim, İslam'da Yetim Hakları ve Sorumluluklarımız*, İHH İnsani Yardım Vakfı, İstanbul: 2010.
- [2] Abdusselam Arı, "Yetim", *DİA*, c. 43, ss. 501-503.
- [3] Arı, "Yetim", ss. 501-503.
- [4] UNICEF'in yetim tanımı için bk. "Orphans", UNICEF, http://www.unicef.org/media/media_45279.html
- [5] "Ök" ve "öksüz" kavramları için bk. Türk Dil Kurumu, www.tdk.org
- [6] "Korunmaya Muhtaç Çocuk" kavramı tanımı için bk. Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu 2828, <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr>
- [7] Arı, "Yetim", ss. 501-503.
- [8] "Somalia", Refugees International, <http://refugeesinternational.org/where-we-work/africa/somalia>; "Somalia's forgotten children", <http://www.one.org>
- [9] "Poverty Overview", World Bank, <http://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>
- [10] "Child mortality rate drops by a third since 1990", UNICEF, 17 Eylül 2010, http://www.unicef.org/media/media_56045.html
- [11] http://www.unicef.org/indonesia/media_24036.html
- [12] "Children Orphaned by HIV and AIDS", AVERT, <http://www.avert.org/children-orphaned-hiv-and-aids.htm>.
- [13] "Orphans", *Humanium.Org*, <http://www.humanium.org/en/orphans/>
- [14] Jenna Shearer Demir, "Trafficking of Women for Sexual Exploitation: A Gender-Based Well-Founded fear?", Ocak 2013, <http://sites.tufts.edu/j>
- [15] Kein Voigt, "International adoption: Saving orphans or child trafficking?", *CNN International* 18 Eylül 2013, <http://edition.cnn.com/2013/09/16/world/international-adoption-saving-orphans-child-trafficking/>
- [16] Simon Reich ve Vera Achvarina, "Why Do Children Fight? Explaining Child Soldier Rations in African Intrastate Conflicts", University of Pittsb
- [17] "Children and Human Rights", Amnesty International, <http://www.amnesty.org/en/children> . "Children F
- [18] Bu tablo UNICEF'in 2015 raporundan yola çıkılarak hazırlanmıştır, bk. "The State of the Worlds Children 2015",
- [19] "World Without Orphans", *The Orphan Challenge*, February 2013, http://www.worldwithoutorphans.org/_service/38803/download/id/35039/nar
- [20] a.g.e.
- [21] <http://eprints.sdu.edu.tr/837/1/TS00898.pdf>
- [22] *Savaşın Çocukları, Öksüzler ve Yetimler*, Ed. Emine Gürsoy-Naskali, Aylin Köç, ss. 13-14.
- [23] <http://www.idealsosyalhizmet.com/osmanli-devleti%E2%80%99nde-cocuk-koruma-sistemi/>
- [24] <http://eprints.sdu.edu.tr/837/1/TS00898.pdf>
- [25] <http://www.idealsosyalhizmet.com/osmanli-devleti%E2%80%99nde-cocuk-koruma-sistemi/>
- [26] <http://eprints.sdu.edu.tr/837/1/TS00898.pdf>
- [27] Duha suresi 6. ayet.
- [28] <http://ismetgalip.com/turkiye%E2%80%99de-cocuk-koruma-sisteminin-genel-olarak-degerlendirilmesi/>
- [29] <http://www.adoptionworx.com/photo.html>
- [30] http://www.rferl.org/content/Abuse_Allegations_Highlight_Child_Protective_Strains_In_Azerbaijan/1744367.html
- [31] <http://www.humanium.org/en/azerbaijan/>
- [32] <http://abc.az/eng/news/76921.html>
- [33] http://www.unicef.org/ceecis/KA_fact_sheet_eng.pdf
- [34] http://www.unicef.org/ceecis/KA_fact_sheet_eng.pdf
- [35] http://unicef.kz/en/services/child_welfare/?sid=312g4fq0n61i1b1ouend1egd62
- [36] [http://www.eoi.at/d/EOI%20-%20Jahresberichte/Kasachstan/1104_UNICEF_VAC_eng\[1\].pdf](http://www.eoi.at/d/EOI%20-%20Jahresberichte/Kasachstan/1104_UNICEF_VAC_eng[1].pdf)
- [37] http://www.unicef.org/about/annualreport/files/Kyrgyzstan_COAR_2012.pdf
- [38] http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=44763#.VWcH3M_tIHw
- [39] http://www.unicef.org/kyrgyzstan/ANALYSIS_OF_THE_SITUATION.pdf
- [40] <http://www.eurasianet.org/node/66436>
- [41] <http://www.eurasianet.org/node/66436>
- [42] <http://www.irinnews.org/report/79488/kyrgyzstan-move-to-keep-orphans-out-of-institutions>
- [43] <https://iwpr.net/global-voices/kyrgyz-state-orphanages-offer-bleak-future>
- [44] <http://www.ilimrehberi.net/dini-ilimler/hz-muhammed-sav/1657-suffa-nedir-ashab-suffa-kimdir.html>
- [45] <http://www.humanium.org/en/afghanistan/>
- [46] <http://www.soschildrensvillages.ca/bangladesh#sthash.FiXB3634.dpuf>
- [47] http://www.dss.gov.bd/index.php?option=com_content&view=article&id=84:sarkari-shishu-paribar-&catid=41:institute&Itemid=104
- [48] <http://thirdworldorphans.org/gpage48.html>
- [49] <http://thirdworldorphans.org/gpage48.html>
- [50] http://www.dss.gov.bd/index.php?option=com_content&view=article&id=74:non-government-orphanages&catid=25:general-page&Itemid=91
- [51] http://en.wikipedia.org/wiki/Burkina_Faso
- [52] <http://www.soschildrensvillages.ca/burkina-faso>
- [53] http://www.unicef.org/indonesia/Child_Poverty_and_Disparities.pdf
- [54] www.aljazeera.com/video/middleeast/2014/04/iraqi-orphans-struggle-chance-learn-2014413811929187.html
- [55] www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/09/anbar-bombing-widows-orphans-iraq-security.html#ixzz3b9eQG4ml
- [56] <http://www.aljazeera.com/video/middleeast/2011/05/201151041017174884.html>
- [57] <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/09/anbar-bombing-widows-orphans-iraq-security.html#ixzz3b9eQG4ml>

- [58] <https://www.middleeastmonitor.com/blogs/culture/5272-in-my-mothers-arms-the-story-of-iraqs-orphans>
- [59] http://www.rizeshcek.gov.tr/kmc_sorunlari.htm
- [60] <http://www.hitapsgk.com/node/2602>
- [61] <http://www.hitapsgk.com/node/2602>
- [62] Aile ve Sosyal İşler Bakanlığı ile görüşmeler esnasında alınan bir veridir.

